

J. H. SCHUBOTHES BOGHANDELS FORLAG.

FRA DEN

KUNSTINDUSTRIELLE UDSTILLING.

FRA DEN KUNSTINDUSTRIELLE UDSTILLING.
ERINDRINGSBLADE
ved
C. NYROP.
F HENDRIKSEN

FRA DEN

KUNSTINDUSTRIELLE UDSTILLING.

ERINDRINGSBLADE

VED

C. NYROP.

KJØBENHAVN.

J. H. SCHUBOTHES BOGHANDELS FORLAG.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1879.

Jndhold.

FORORD.

Efter den livlige Tilslutning at dømme, som den i Sommer afholdte Udstilling fandt, vil et Minde om den næppe være uvelkomment, og denne Tanke har ladet nærværende lille Skrift blive til. Som Læseren vil se, er det kun nogle faa Erindringsblade og det forsøger ikke en Gang tilnærmelsesvis nogen udtømmende Redegjørelse. Bogen samler simpelhen nogle lejlighedsvis skrevne Artikler, og da mit Maal er en Gang at kunne give en samlet dansk Industri- og Lavshistorie, vil man, som jeg tør haabe, kunne forstaa, at det væsentlig er fra det herved givne Standpunkt, at jeg har set paa Udstillingen. — Artiklen om nogle af Portrætsamlingens Damedragter er ikke af mig, og at jeg her kan meddele den, skyldes Forfatterens, Hr. R. Mejborgs, forekommende Velvillie. Den har tidligere været trykt i Ude og Hjemme ligesom 3 af Bogens andre Artikler, nemlig IV, V og VII; I, III og VIII have tidligere været optagne i Berlingske Tidende og VI i Industriforeningens Maanedsskrift.

Bogens Billeder ere Ude og Hjemmes fortræffelige Træsnit; kun nogle faa ere laante andensteds fra, Skabet S. 71 fra Illustr. Tidende og Møblerne S. 74 og 75 fra Industriforeningens Maanedsskrift.

December 1879.

C. NYROP.

I.

Direktøren for Sèvres, *Champfleury*, har for to Aar siden udgivet en Bog: „*Le violon de faïence*", der gaar ud paa at latterliggjøre Manien for at samle. Helten, en livsglad Mand, gribes af Manien for at samle paa gammel Fajance og omdannes ved den til en sær, egoistisk og misundelig Person, der, indtil han helbredes, forbitrer Livet for sig selv og Andre, og Læseren indføres i en Fajanceklub, af hvis Medlemmer ethvert har sin Specialitet, — et Medlem ejer endog 17,000 Fade med forskjellige Hane-Afbildninger! Han har Haner med røde Kamme og gule Kamme, Haner paa to Ben og Haner paa et Ben osv. i rig Uendelighed paa sine Tallerkener. Det er latterligt. Men samtidig er Champfleurys Bog et smukt Bevis paa ihærdig Samlerflid og smagfuld Samlerkundskab. Ethvert Kapitel i den pragtfuldt udstyrede Bog begynder og ender med et i Farvetryk udført Fajanceornament, hentet fra karakteristiske Stykker fra forskjellige franske og hollandske Fabriker, og hvor godt Forfatteren forstaar sig paa at samle, fremgaar ogsaa af et andet af hans Skrifter: „*Les faïences patriotiques sous la révolution*", der viser Revolutionens skiftende Karakter i Billeder og Indskrifter, hentede fra alle Slags Lervarer, der fremkom og brugtes i hin Tid. Herimellem turde der dog ikke være nogen Modstrid; ti at samle og samle er to Ting. De, der samle af underligt Liebhaberi for en enkelt forvreden Form eller kun bryde sig om hensigtsløse Bagateller, f. Ex. den engelske Lady, der samler paa Alverdens Fremstillinger og Gjengivelser af visse Arter af Hunde, staa værgeløse overfor Latteren og hæve sig ikke over dem, der kritikløse samle alt Slags gammelt Skrimmel-Skrammel blot for at samle. Det er aandløst og uforstaaeligt.

Men i Modsætning hertil staa de efter klare Principer anlagte Samlinger, der ikke skylde sære Liebhaberier deres Fremkomst, men virkelig Interesse for Fortidens og Nutidens Aandsliv og Kulturhistorie, eller som ere anlagte for at belyse bestemte kunstneriske eller tekniske Spørgsmaal, og som altsaa kunne vejlede og udvikle Kunsten og Industrien, Smagen og Tekniken.

Naar imorgen[1] den kunstindustrielle Udstilling aabnes i Industriforeningens Ejendom paa Vesterbrogade, og Besøgeren gaar op ad Trappen tilhøjre i Vestibulen, befinder han sig i det første Værelse i Tiden før Renæssancen, den sidste katolske Tid her i Landet, og derefter kommer et Værelse, hvis Indhold væsentlig er fra Kristian III's Tid. Renæssancen viser sig her fyldigt i forskjellige Møbler, for en Del vistnok efter italienske Forbilleder. I dette Værelse findes over en af Dørene et Fajancefad (Katal. Nr. 38) med Aarstallet 1544 og med den plattyske Indskrift: „*Synt dat onse heere op den esel reet, soe is de werelt seere verkeert*", men af denne misantropiske Sentens maa Besøgeren ikke lade sig forlede til at tro, at det ogsaa er *forkert* med Udstillingen, og at dens Samlinger kun ere et forvirret, hensigtsløst Kaos af alskens Skramleri. Tværtimod, her er klare Principer og formentlig bestemte Hensigter. Den Alverdens Kunstindustri løftende Bølge, som kan føres tilbage til den første Verdensudstilling i London (1851), har efter snart en Menneskealders Forløb naaet Danmark og giver sig Udtryk i den her nævnte Udstilling.

For at kunne udrette Noget paa Kunstindustriens Omraade gjælder det bl. A. om at have grundige, kunsthistoriske Kundskaber, men det er ikke nok blot at kjende den rene Kunsts Udvikling, man maa ogsaa kjende Stilarterne, saaledes som de til de forskjellige Tider have givet sig tilkjende i de almindelige Brugsgjenstande, d. v. s. i Industriens Frembringelser, og den Udstilling, som aabnes imorgen, giver rig Lejlighed til at erhverve saadan Kundskab for Danmarks Vedkommende. I det betydelige Lokale, som strækker sig gjennem Udstillingsbygningens første Etage fra Tivoli til Stadsgraven, vil man Værelse for Værelse finde de forskjellige danske Kongers Tid repræsenteret i Bohave, Tæpper, Klædningsstykker, Smykker m. m., saaledes som de fra Frederik II's

[1] Det er Torsdag den 17de Juli 1879.

til Frederik VII's Tid have været brugte her i Landet, og ikke nok hermed. Ogsaa med de Personer, som have levet og virket under Kongerne, vil man kunne gjøre Bekjendtskab, idet en rig Samling Portrætter er ophængt i Værelserne, ordnede paa samme Maade som Brugsgjenstandene. Udstillingen frembyder i det Hele et rigt Materiale til kulturhistoriske Studier. Selvfølgelig volder Klassifikationen efter Kongerne nogle Vanskeligheder, flere Mænd have virket under endog flere Konger, saaledes f. Ex. Hærføreren *Johan Rantzau*, der repræsenteres ved et interessant Sølvkrus, i hvis Laag man ser hans Portræt. Det er henført til Kristian III, men han virkede ogsaa under baade Frederik I og Frederik II. Og hvem kan om de saa ofte forekommende Malmlysestager, Messingfade og lignende Gjenstande, naar de ikke bære nogen Indskrift, med Sikkerhed sige, til hvilken Konge de skulle henføres? Men slige Smaating, om hvilke der kan strides, have ikke stor Betydning, naar den lagte Plan forøvrigt er gjennemført saa konsekvent, som muligt er, og for at den er det, borger Udstillingskomiteens Formand, Kammerherre *J. J. A. Worsaae*, hvis interessante Ordning af Samlingen paa Rosenborg er almindelig bekjendt.

Med udelt Interesse gaar man fra Renæssancen til Rokokoen og fra Rokokoen til Kejserstilen. Man ser Portrætter af Konger, Adelige og Borgerfolk, af Militære, Kunstnere og Næringsdrivende, og træffer her imellem paa sande Perler, hvis Tilværelse tidligere næppe kjendtes, f. Ex. Karl van Manderns herlige Billede af Kristian den Fjerde, der har hjemme paa Valdemars Slot (Katal. Nr. 106). Man gjør imidlertid ofte den Erfaring, at et Billedes kulturhistoriske Betydning ikke sjældent staar i afgjort Modsætning til dets kunstneriske Værd; dette sidste kan være saa godt som ingen, medens den første kan være betydelig. Her kan saaledes henvises til det interessante Vedel-Jarlsbergske Familiebillede (Katal. Nr. 1132), hvorpaa man ser Gehejmeraad *F. V. Vedel-Jarlsberg* († 1790) med Hustru og fem Børn, alle i den fornøjeligste Parykstil.

Foruden de nævnte Afdelinger tæller Udstillingen imidlertid een endnu, nemlig de Værelser, hvorigjennem man naar den Trappe, der er modsat den, ad hvilken vi gik op fra Vestibulen. Her findes en bornholmsk Stue, et Værelse med navnlig norske Smykker, en Stue fra Amager, en Stue fra Roskilde-Egnen, et

saakaldt Kammers, og endelig selve Trappegangen, hvis Vægge ere dragne med Prøver af sjællandsk Lærredsbroderi, dels fra Hedeboegnen, dels fra Nord- og Sydsjælland. Ogsaa det danske Bondeliv er altsaa repræsenteret og det paa en usædvanlig fyldig Maade, ti ikke alene ser man her Gjenstande, som brugtes og bruges af Bønder, men Værelserne ere for en væsentlig Del virkelige Værelser fra sjællandske Bondehuse, og Alt i dem er paa en beundringsværdig Maade gjennemført til den yderste Detail. Det er Løjtnant *Bernh. Olsen*, der udelukkende har indrettet denne Afdeling, som fortsættes i den store Sal, og den vil utvivlsomt blive set med levende Interesse.

Udstillingen er bragt i Stand ved velvillig Imødekommen af Mange. Kongehuset er gaaet i Spidsen med at indsende kostbare og interessante Gjenstande, og Danmarks Godsejerstand har ikke svigtet. Fra Voergaard, Rygaard, Frijsenborg, Holstejnborg, Valdemars Slot, Gaunø, Rosenholm og en Række andre Gaarde er der sendt fortrinlige og karakteristiske Sager, og en stor Mængde private Samlere baade her i Landet og i Norge har med Beredvillighed stillet deres Samlinger til Disposition, ikke at tale om de Gaardmænd, der med stor Interesse have medvirket til Bondeafdelingens stilfulde Gjennemførelse. Der er derimod med beraad Hu Intet laant fra vore Museer; kun et Stykke, en Kopi af en samtidig Freske i Rom, paa hvilken Kristiern I knælende modtager en Medaille af Pave Sixtus IV (Katal. Nr. 1) ejes af et dansk Museum, men det er det vordende Frederiksborg Museum. Det herved fremkomne Resultat er for Mange en stor Overraskelse. Ti i hvor lille Danmark end er, har man dog aldrig ret vidst, hvad og hvormeget Landet ejede af interessante Gjenstande til den danske Kulturhistories Oplysning. Herregaardenes rige Inventariegjenstande kjendtes kun i en snevrere Kreds, og de helt private Samlinger havde man ingen Anelse om, selv ikke naar de havde hjemme i Kjøbenhavn. Indtil for ikke lang Tid siden har jeg f. Ex. ingen Kundskab haft om en saadan Samling som Murmester *J. W. Frohnes* rige Samling af navnlig rhinske Kruse, i hvilken man grundig kan studere Fortidens forskjellige Fabriker i Siegburg, Frechen, Raeren, Grenzhausen o. s. v. Udstillingen vil som ved et Trylleslag sprede Kundskaben om denne og en Række andre Samlinger, og den

vil ikke forsvinde med Udstillingen; Kataloget vil bevare den. Danmark har ikke faa virkelige Samlere, og det vil formentlig

Kammerset.

med Styrke vise sig, at der er langt større Interesse for forskjellige af de Maal, Udstillingen vist uvilkaarlig vil komme til at ar-

bejde for, end man tidligere turde haabe. De forskjellige Samlere ville lære hverandre at kjende, Forbindelser ville blive knyttede, og et virkeligt Nationalmuseum og et kunstindustrielt Museum ville komme til at staa som de Maal, hvortil der maa stræbes. Ti paa rette Maade kan der i sidste Instans kun samles i offentlige Samlinger, der raade over store Lokaler og offentlig fremlægge deres Resultater. I saadanne Samlinger miste de private Liebhaberier deres ofte noget bizare Karakter, og Videnskabens klare Lys anskueliggjør de samlede Gjenstandes Betydning.

At et Nationalmuseum med Interiører som dem, Løjtnant *Olsen* har skabt paa Udstillingen, og med Portræter af enhver Tids Mænd, udstillede sammen med Brugsgjenstande, kan gjøre Nytte, vil næppe blive bestridt af Nogen, og den Interesse, hvormed som bekjendt Kammerherre *Worsaae* omfatter Fremkaldelsen af et saadant Museum, sikrer det en Fremtid; men nu et kunstindustrielt Museum? Dannelsen af et saadant er en endnu kun ny og derfor fremmed Tanke i Danmark, men dens Berettigelse synes dog saa ligefrem og simpel. Ovenfor er den Frohneske Samling af rhinske Kruse nævnt, og man kunde spørge: hvad har den at gjøre med en Udstilling, der skal give en Fremstilling af Danmarks Kulturhistorie? Svaret herpaa er imidlertid ikke vanskeligt, ti disse Kruse vare endog meget almindelige i Danmark, navnlig i det 17de Aarhundrede, Hr. Frohne har fundet ikke faa af sine bedste Stykker i danske Bønderhuse. Danmark kan ikke staa alene, det maa støtte sig til Udlandet, og hvor gavnligt vilde det nu ikke kunne være i et særligt Museum at have saadanne fra Udlandet hentede ypperlige Stykker, der kunde tjene til Forbilleder i Kunstindustriens forskjellige Brancher. Arkitekt *V. Klein* har i sin nylig udkomne Bog „*Den nyere Kunstindustri, Indtryk fra Pariserudstillingen*“ vist, hvilke Brancher det er, vi særlig skulle lægge Vind paa. Disse Forbilleder skulle selvfølgelig ordnes efter de forskjellige industrielle Fag og paa bedste og mest praktiske Maade gjøres frugtbringende for Industrien, og allerede i den ydre Ordning fremkommer der herved en Forskjel mellem det kunstindustrielle Museum og Nationalmuseet. Hint ordnes efter de industrielle Brancher, dette efter de kulturhistoriske Vendepunkter og store Tidsafsnit. Hint søger at give Nutiden vækkende

Impulser i en enkelt bestemt Retning, dette ordner det fra Fortiden i alle Retninger haandgribeligt Overleverede og søger at bevare den rette Forstaaelse af de svundne Tider. Nationalmuseet kan kun optage saadanne Gjenstande, der paa en eller anden Maade staa i Forbindelse med Nationens Kulturliv, det kunstindustrielle Museum strækker begjærlige Arme ud efter i Udlandet fremkommende fortrinlige Frembringelser for at lade dem have Indflydelse paa den altid stedfindende Udvikling i vort eget Land.

Med disse to forskjelligartede Museer for Øje er det ikke uden Interesse at se, at Udstillingen er kaldt tillive af de to Foreninger *Fremtiden* og *Industriforeningen.* Den første repræsenterer særlig Kunst og Videnskab, som utvivlsomt navnlig tør siges at have Interesse for et fyldigt Nationalmuseum, Industriforeningens Virksomhed ligger i dens Navn, og i denne Forening har da Tanken om et Industrimuseum allerede i en Række af Aar haft et Hjem. Ved Juletid 1876 gav den sig Udtryk i en lille kunstindustriel Forevisning, der samlede et ikke ringe Publikum og gav Ønsket om en større Udstilling et stærkt Stød fremad. Nu er en saadan virkeliggjort. En smagfuld og indholdsrig kunstindustriel Udstilling staar færdig til at aabnes, og Takken for, at den er bleven saa fyldig og smuk, tilkommer væsentlig Dhrr. Kammerherre *Worsaaes* og Etatsraad *Heinr. Hansens* dygtige Virksomhed; de have med Dhrr. Kunstnere *Aagaard* og *Libert* ordnet og arrangeret, støttende sig til Industriforeningen, der har overtaget hele Foretagendets Risiko, og da nu Pengene, denne *nervus rerum*, altid spiller en væsentlig Rolle, skal det ogsaa med Tak nævnes, at denne Forening ikke har troet at kunne finde nogen smukkere Maade at højtideligholde sin Overtagelse af Udstillingsbygningen paa. Æren herfor tilkommer i rigt Maal Foreningens virksomme Formand, Rustmester *G. Christensen.* Industriforeningen i Kjøbenhavn vil sikkert ikke svigte, naar Tanken om Dannelsen af et kunstindustrielt Museum skal iklædes virkelige Former.

Aarets store Fester begynde Aftenen forud, den ligesom forbereder Højtiden. Imorgen vil den første danske kunstindustrielle Udstillings Aabning sikkert vække festlig Glæde hos Mange; for mit eget Vedkommende ved jeg det, og jeg har derfor troet det rigtigt just iaften at offentliggjøre disse Linier. De kunne

muligvis bringe nogen Belysning og Forklaring. Den første danske Kunstindustriudstilling, der nu skal underkastes baade Studium og Kritik, kan faa en endog forholdsvis stor Betydning, naar den forstaas og benyttes paa rette Maade, og at den vil blive det, haaber jeg, men just derfor er Dagen imorgen en betydningsfuld Dag, der fortjener en alvorlig, indledende Tanke.

Udstillingens

. Amagerstue.

II.

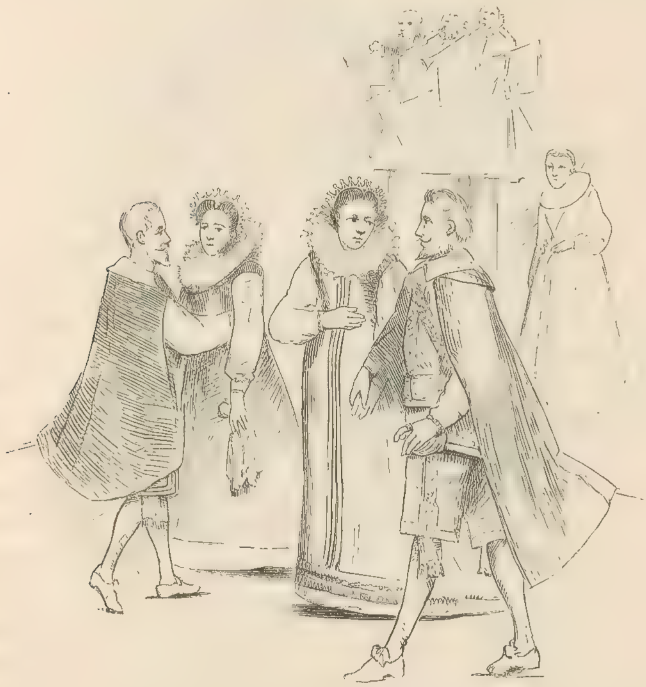
Den Kjærlighed og Omhu, der i en Aarrække har beriget vore offentlige Samlinger og ordnet dem saaledes, at de ere en Hæder for Fædrelandet, har faaet et nyt Udslag i Udstillingen; midlertidig som den er, er det dog en Selvfølge, at den ikke paa nogen Maade kan maale sig med Museerne; men den vil sikkert aabne Manges Øjne for den ingenlunde tilstrækkelig paaskjønnede Rigdom, disse gjemme, og være en Drivfjer for Kunstindustrien, saa denne benytter baade det, her findes, og de finere, rigere, renere Former paa oldnordisk Museum og Rosenborg. Udstillingen har desuden stor Betydning derved, at den omfatter Rækker af Gjenstande, som ikke kunne søges i de offentlige Samlinger. Der er Bønderstuerne, som med deres simple, let forstaaelige Sprog tale for sig selv, og vi skulle derfor kun bemærke, at ligesom det andensteds er paavist, at Folkedragterne ere Levninger af tidligere Tiders Kjøbstadmoder, saaledes ere ogsaa disse Værelser Billeder af de Moder, der fandtes i Byerne i længst forsvunden Tid. En Inventarieliste fra sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede beskriver Salen i en af Professorresidenserne i Kjøbenhavn: Væggene ere panelede og malede grønne med røde Rammer og med Blomster paa Fyldingerne; en fast Bænk løber rundt om Salen, og mange andre Forhold passe nøje med dem, der findes i Hedebostuen. Nok saa interessant er det imidlertid at dvæle ved den Del af Udstillingen, der omfatter Portrætterne og da særlig de gamle Portrætter.

Alle have hørt om den Pragt og Overdaadighed, Fortidens Adel udfoldede, og Erindringen herom staar maaske mere levende for mange end Mindet om den Djærvhed, der kom til Syne, og

den Dygtighed, der udvikledes, men dette maa ikke vildlede. Vi vide vel, at der kom en Tid, da det saa ud, som var al ædel Stræben slumret ind og alle Lidenskaber tøjlesløse; men Dommen over den Tid har ogsaa været stræng og ofte urimelig stræng, fordi den har ramt baade Forfædrene og Efterkommerne. Vi indrømme, at mangt et Portræt fra den Tid er præget af Hovmod og Overfladiskhed; men Billederne fra den ældre Tid, da Navnene *Brahe*, *Jul*, *Rud*, *Kaas*, *Trolle*, *Rantzau*, *Rosenkrands*, *Hvidtfeld*, *Walkendorf* og mange flere straale fra hvert Blad i Danmarks Historie, fra den Tid, der gjemmer Svaret paa: „Hvorfor ere vi Adelsmænd?“ og da det patriarkalske Forhold havde hjemme paa Herregaardene, hvor Kunst og Videnskab blev dyrket og beskyttet; hvor Fruer og Jomfruer vævede, spandt, skreve latinske Breve og samlede danske Kæmpeviser; da man kappedes om at gjøre de store Navne Ære — de ere prægede af Jævnhed og Paalidelighed, og de vilde sikkert være endnu mere tiltalende, dersom Personerne vare fremstillede i deres daglige Dragt og ikke i den Pynt, der kun kommer frem ved højtidelige Lejligheder og gjør Indtryk af at have været i høj Grad generende.

Naar man gjennemblader Værkerne over Udlandets Moder i Middelalderen og er træt af al den Extravagance, der synes at være en Væddekamp om, hvem der kan skabe de urimeligste, uklædeligste, mest upraktiske Dragter, bliver man behagelig overrasket ved at finde en yndefuld, naturlig Dragt, som Katrine af Medici indførte ved det franske Hof: Nederdelen er af passende Længde og falder i frie Folder; det glatte Kjoleliv, som naar til Bæltestedet, fremhæver Figuren; Ærmerne ere af Middelvidde, lukkede og forsynede med en lille kruset Manchette; om Midien er fæstet en fin Kjæde, hvis ene Ende hænger frit ned, naar omtrent til Fødderne og ender med et kvastformet Smykke; over Bryst og Skuldre er slynget en lignende Kjæde; Haaret er opbundet med Perlesnore, og Halsen er omgivet af en Krans af fint klart Tøj, som er kantet med en smal Knipling og lagt i frie Læg, saa den ved enhver Bevægelse vugger let og elegant og kaster flatterende Reflexer. — Denne Mode vækker Opmærksomhed; man kan følge den Landene rundt; men man følger den ikke længe med Glæde. Ved det spanske Hof stivne alle Enkeltheder i Dragten.

I Tyskland bliver den saa tung og klodset, at den ser ud, som var den drejet i Træ, og som en Karikatur af sit Forbillede naar den derfra til Danmark. Hvor den er skejet videst ud, er Nederdelen spændt stramt — uden et Foldekast, uden en eneste Rynke — over et Underskjørt af Filt og Metaltraade, der har Form som en Filtrerhat eller en Klokke — herfra Benævnelsen paa endnu brugelige Understykker — og skjuler enhver Bevægelse af Underkroppen.

Hr. Gregers Krabbe og Fru Helvig Rud; Fru Birte Rud og Hr. Kristen Skeel. Jomfru Margrete Rosenkrands. Omtr. 1630.

Kjolelivet bliver stift; Ærmegabet omgives af en udstoppet Vulst, Ærmet selv faar stift Underfór; den lette, klare Krave ombyttes med en Lærreds dito med store, stive, brede Piber; Haaret dækkes af en Hue, der er oversaaet med Perler. Hele Dragten er strammet og stiv; den er et Foderal, som nærmest ligner en Skildpaddeskal.

Paa Billedet af Sofie Brahe (Katal. Nr. 123) er Kjolen af sort Klæde med sort Besætning. Kniplingsmanchetterne fremhæves af et rødt Klædes Underlag. Perlehuen er kantet med en Knipling. De røde Kravehandsker ere baldyrede med Guld og Perler. Fruerne, Helvig Rud og Birte Rud (af Familiebilledet Katal. Nr. 165) have Ærmer af en anden Farve end Kjolen, ligesom Fru Margrete Brahe (Katal. Nr. 40), hvis Ærmer ere af rødt

Fru Sofie Brahe, Hr. Jørgen Lunges til Odden,
i hendes 14de Aar. 1602.

Gyldenstykke. Som Skik og Brug var under Dansen, er Nederdelen løftet, saa Underkjolen kommer til Syne.

Blandt de højrøstede Klager over Datidens Pragt er der en, der gaar ud paa, at Dragten er bleven helt forandret i Løbet af en Menneskealder; et Klædningsstykke, der er anskaffet i Mands Minde, kan være helt ubrugeligt. Moden vexlede altsaa ikke hyppigt; men til Gjengjæld gik den til Yderligheder, og Mændene

vare foran til al mulig Galskab. Det er navnlig deres Dragt, som er urimelig overlæsset med Flitter og unaturlig, medens Kvindedragten, hvor stærkt den end skejer ud, altid holder sig indenfor rimeligere Grænser. Naar Forholdet i vor Tid synes at være anderledes, naar der nutildags altid gjøres Ophævelser over de unge Pigers Stads, er det dog maaske værdt at bemærke, at ogsaa vor Tids unge Herrer ere tilbøjelige til at gaa saa yderligt, som

Fru Beate Rosenkrands († 1647), gift med
Henrik Thott til Boltinggaard.

den snævre Ramme paa nogen Maade tillader det, medens Damernes finere Smag i Reglen holder dem fjærnere fra Extravagance. — I Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, skriver Hvidtfeld, bar den danske Adel endnu ingen gyldne Kjæder. Men efter at de tyske Moder først vare komne her ind, udbredte de sig hurtigt, da den Rigdom, de udfoldede, havde Tilknytningspunkter i de

hjemlige Sagn og Sange, i den klassiske Literatur og i Folkets Tilbøjelighed for det Solide og Værdifulde.[1]

Et af de interessanteste Kostumer, Udstillingen frembyder, findes paa Billedet af Fru Beate Rosenkrands (Katal. Nr. 148). Dragten er Type for den Brask og Bram, Datidens Mode førte med sig, og det rolige værdige Udtryk, der hviler over Ansigtstrækkene, tyder paa, at den ikke er valgt af Forfængelighedshensyn, men at Portrættet forestiller en fornem Dame, som klæder sig med den Pragt, der blev fordret af dem, som indtog de fornemste Pladser i Landet. Over en Underkjole af hvidt Atlask med stærkt iøjne-

Fru Mette Rosenkrands, gift med Kansleren Kristen Thomæsen Sehested. 1638.

faldende brogede Blomster bæres en skinnende højrød Overkjole af storblomstret Silketøj. Denne bestaar af Skjørt og Skjødtrøje.

[1] De lavere Stænder stræbte saa vidt muligt at efterligne de højere, og som et Exempel paa, hvorledes Klagerne over Samtidens Brøst ere ensartede gjennem alle Tider, anføre vi en Udtalelse af en tysk Forfatter fra Midten af det 16de Aarhundrede: „Tjenestepigerne klæde sig som vare de rige Borgermænds Døtre, og naar de skulle giftes, have de hverken Dyner eller Lagen.“

Skjørtet, som i høj Grad minder om det, der opbevares paa Oldnordisk Museum, er vatteret, for at det rigtig kan strutte, og langs Siderne omsat med 6 Rader Guld- og Sølv-Galoner, der, efter hvad man kjender andenstedsfra, maa have været fortsatte nedenom det. Trøjen er bræmmet med samme Slags Galloner, og alle dens Sømme ere besatte med dem. Ærmerne ere af Middelvidde og naa omtrent til Midten af Underarmen; de ere vatterede og forede med fint, hvidt, klart Tøj, der er bøjet op om deres Kant ligesom en Manchette og kantet med en bred Knipling. Trøjen er udskaaren i Halsen og forsynet med en bred, udfaldende Krave, der

Kr. Albertsen Skels Børn. 1651.

svarer til Manchetterne. Om Halsen er knappet en kort, klar, hvid Modest, og langs med dennes nederste Rand er fæstet en tyk Guldkjæde, som følger Brystets Kontur og bærer et stort

Hængesmykke af Ædelstene, Guld og Emalje. Om Midien er spændt en firdobbelt Guldkjæde. Om Armene, som omsluttes af snævre, klare Underærmer, bæres tykke Slangeringe. Ringen paa højre Arm er rigt besat med Ædelstene, den paa venstre Arm er glat. Haandledene smykkes af Perlesnore samlede med fine Guldled. Venstre Haand har Ringe paa fjerde og femte Finger; højre Haand har rimeligvis en Ring paa Tommelfingeren. Haaret er strøget tilbage og tildels dækket af en hjælmformet Hue af Metal, som har Ørevinger og Pandefløj, er overtrukken med blaat Atlask, baldyret med Guld og bræmmet med en Rad ægte Perler og en Række Rosetter af Koraller eller Rubiner.

Paa de øvrige Damedragter, der følge denne Mode, er Overkjolen lukket, se f. Ex. Billedet af Fru Mette Rosenkrands (Katal. Nr. 146); de ere alle sorte og kun forskjellige ved Besætning og Smykker. Disse sidste vexle i rig Mangfoldighed, og naar de efter vor Tids Maalestok anvendes i saa stor Mængde, at de næsten ophøre at være Prydelser, maa det erindres, at de i urolige Tider var den eneste fredlyste Ejendom, hvorfor Datiden Adel ogsaa betragtede det som et uhørt Indgreb i deres Rettigheder og vægrede sig til det Yderste, da Grev Kristoffer paa Herredagen i Kjøbenhavn 1534 forlangte deres Hustruers og Børns Smykker for dermed at dække Krigs-Omkostningerne. — Blandt de forskjellige Zirater, som Juvelererne anvendte, er der en Form, der idelig kommer frem, vi sigte til det bekjendte Tegn, som Kejser Konstantin saa paa Himmelen, det sammenslyngede I. H. S. — In hoc salvus — hvor Korset dannes af I og Tværstregen af H. Det findes overalt, snart som Plade paa Fingerringene og snart som Hængesmykke, ja paa Billedet af Sofie Brahe ser man endogsaa, at saavel Brystkjæden som Livkjæden udelukkende dannes af dette Symbol, der, idelig gjentaget, sammenhæftes med smalle, korte Mellemled. Det er det sextende Aarhundredes stærke religiøse Rørelse, der krævede, at alle daglige Omgivelser skulde være en Bibel i Billeder, som atter her træder os imøde. — Billedet af Skels Børn (Katal. Nr. 356) viser, at Børnenes Paaklædning i Et og Alt stemmer overens med de Voxnes. — Dragten synes at skrive sig fra Holland, hvor Bønderpigernes Huer endnu ere af en lignende Form som de, der her ere afbildede.

aa længe Kristian den Fjerde levede, bevaredes Dragterne fra Begyndelsen af hans Regeringstid, og den ny franske Mode, som af og til blev set ved Hoffet, trængte først igjennem, da Frederik den Tredje kom paa Tronen.[1]

Paa omstaaende Billede af Tronfølgeren, Prins Kristians Fæstemø, Prinsesse Magdalene Sibylle (Kat. Nr. 112) er Damedragten i Overensstemmmelse med den franske Hofdragt. Kjolen er af svært staalblaat Silketøj med Besætning af Sølvkniplinger. Nederdelen er sid. Kjolelivet er et stærkt nedringet Korset-Liv, der er smykket med et Livbaand, som følger Korsettets Rand og prydes af tre røde Baandrosetter. De aabne Ærmer, som naa til Midten af Underarmen, ere af Middelvidde og forsynede med et kort Overærme. Manchetterne ere af brede, ægte Kniplinger ligesom Kraven, der smykkes af en stor Ædelstens Brystnaal. Hals og Bryst dækkes af en klar Modest. Kravehandskerne ere af fint, hvidt Skind, og paa den venstre bæres et Armbaand af Perler. — Forhaaret er kreppet, frithængende og samlet forneden med en Baandrosette, som stemmer overens med dem, der findes paa Livbaandet. Baghaaret danner en Fletning, der er lagt om Nakken. Issen dækkes af en Barette af samme Stof som Kjolen, den er kantet med en

[1] Initialet viser to fornemme Damer: Fru Regitse Grubbe, gift med Hans Ulrik Gyldenløve til Vindinge (Katal. Nr. 129) og Frøken Kristiane (Kristian IV's Datter), gift med Hannibal Sehested (Katal. Nr. 152).

Kjæde af Guld og Ædelstene og smykket med hvide Strudsfjer, der ere fæstede med en Agraffe af Ædelstene.

Denne Dragt, hvis Lethed og Simpelhed danner en behagelig Modsætning til den overdrevne Pragt og Stivhed, der var ejendommelig for de foregaaende, er et Vidnesbyrd om den Evne, som Damerne have paa det formelle Omraade til at forvandle Mændenes Misgreb til Elegance. — Det er allerede sagt, at den skriver sig fra Frankrig, hvor Ludvig den Trettende kom paa Tronen i en Alder af 9 Aar. Ved Barne-Kongens Hof angave de yngste Hofmænd Tonen, og som Følge deraf blev der lagt særlig Vægt paa Klædedragten. Saa glemte de, at Dragten er til for at fremhæve Personen, at *Stadsen* i Grunden spiller samme Rolle som den Klokke, Kineserne binde ved deres pæneste Blomster, for at dens Klinge-ling skal hendrage Opmærksomheden paa dem.

De yngre Hofmænd efterabede Kongens Dragt, og i Overensstemmelse hermed bare de Haaret hængende frit om Hals og Skuldre; hvem der ikke havde naturlige Krøller, lode sig „kreppe", og for at holde Styr paa de flagrende Lokker samlede man dem med brogede Baandsløjfer. — De Ældre saa i Begyndelsen med Uvilje paa en Mode, som de ikke kunde følge; men da en af Landets fornemste Gejstlige fandt Udvej til at efterligne den, blev dette snart almindeligt, og den italienske Digter Morini, som opholdt sig i Paris, skriver i 1615: „Mændene bære et falsk Hoved, som er lavet af Haar, og det kalde de Perykke". — Dragtens Extravagance svarede til Frisuren. Damerne stode et Øjeblik raadvilde og grundede paa, hvilke Forandringer de skulde foretage i deres Toilette, saa fremkom den ovenfor beskrevne maleriske Dragt som Resultat af deres Gransken. Overgangen fra det Gamle til det Ny var de danske Damer for brat, og Malerierne paa Udstillingen vise en Række Forsøg paa at forene det for begge Moder Karakteristiske.

Paa Billedet af Leonora Kristine Ulfeldt (Katal. Nr. 114) har Dragten samme Snit som Magdalene Sibylles; men Underkjolen og Overkjolen ere af forskjelligfarvet lyst og mørkt karmoisinrødt, storblomstret Silketøj med en rig Besætning af Guld- og Sølvkniplinger og ditto Snore; Overkjolen er vatteret, saa den

ligner en Slobrok, og Antallet af Smykker er omtrent det samme som paa de tidligere Dragter; paa Korsettet findes tre Rosetter af Rubiner, indfattede i Guld; Modesten bærer tre Smykker med

Prinsesse Magdalene Sibylle,
trolovet med Kristian IV's Søn, den udvalgte Prins Kristian.

Holstens Vaaben af Ædelstene, Guld, Emalje og Perler, to af disse ere anbragte paa Skuldrene og et paa Brystet, de ere forbundne

ved Rækker af ægte Perler; Halsen er omgiven af et Perlebaand og af en Lidse, fra hvilken en stor ægte Perle hænger ned paa Brystet; Haandleddene omsluttes af mange Rækker ægte Perler;

Leonora Kristine Ulfeldt.

venstre Haands Lillefinger bærer en Ring med en stor, rød Ædelsten; Haaret samles med blaa Baandsløjfer, hvori der er anbragt store Perler; Hatten er omgiven af et Baand af Perler og Ru-

biner, dens Skygge er opkrampet med en Agraffe af Perler og Guld og smykket med hvide Strudsfjer.

I Middelalderen kjendte man hverken regelbundne Sørgefarver eller Sørgedragter; disse kom først frem i det sextende Aarhundrede, og efterat der ved det spanske Hof var tagen Bestemmelse om de mindste Enkeltheder i Ceremoniellet under de forskjellige Forhold, bredte Skikkene sig derfra Landene rundt og hvilede trykkende tungt paa hele Evropa i mere end hundrede Aar.

Det ældste Sørgeceremoniel gjaldt kun for Mændene, medens Kvinderne derimod vare saa ubundne, at Enkerne kunde klæde sig, som de vilde, og danse saa meget de lystede. — Iøvrigt havde de forskjellige Hoffer forskjellige Sørgefarver, og da den franske Konge Frants II. 1559 fulgte sin Faders Lig var han klædt i Rødt og Violet. Da hans „Kjæreste“, Marie von Kleve, døde, iførte han sig en sort Dragt, som var besat med Taarer og Dødningehoveder af Sølv, samt med Flammer af Tin. — Denne Dragt synes at være Oprindelsen til den Uhygge, der endte med, at man betrak hele Huset: Vægge, Lofter og Gulve med Sort, hyllede Stolene og Skabene ind i sorte Betræk, lagde sorte Tæpper paa Bordene, forsynede Sengene med sorte Omhæng og sorte Dyner, anlagde Sørgedragter af saadan Form, at den, der bar dem, næsten Intet kunde foretage sig, overlæssede dem med Taarer, Dødningeben og deslige, suplerede dem med Halsbaand og Armspange, som vare „smykkede“ med de samme Attributer, der, naar en Del af Sørgetiden var forløben, bleve ombyttede med den Afdødes Billede, indfattet i Taarer. — Mindet om disse Taaresmykker synes at være bevaret i Folkesangene, hvor der tales om røde, grønne og blegblaa Taarer. — Sørgedragterne vare saa uskjønne, at selv de smukkeste Kvinder fik et frastødende Ydre, og Sørgeaaret rundt maatte Alt, hvad der omgav den Afdødes Slægt, stemme til Mismod; det ser ud, som var der lagt an paa at fængsle hver Tanke til Graven, medens Intet pegede fremad paa Evigheden.

Damernes ældste Sørgefarver vare Brunt, Hvidt, Sort, Blaat, Violet og Graat, og til Sørgedragten hørte ofte nonneagtige Lin. Paa sine Steder var det Skik, at Enken, naar hun var tilbøjelig til at gifte sig igjen, averterede dette ved at bære Guldsmykker og ved at lade en Del af Haaret være ubedækket. — Da Frants den II. døde, klædte hans Enke, Marie Stuart, sig i Sort og Hvidt og hyllede Hovedet ind i et hvidt Slør. Denne Dragt, der var fri for det ovenomtalte Dingel-Dangel, og ved sin dybe Alvor tiltalte Folkene i de nordlige Lande, blev almindelig her og er bleven repræsenteret paa Udstillingen ved Billedet af

Fru Ellen Marsvin i Sørgedragt for Kristian IV.

Admiral Jørgen Vinds Enke, Ingeborg Ulfstand (Katal. Nr. 159). Underkjolen er sort, Overkjolen hvid, og om Hovedet er hyllet et Lin, hvis ene Side er lagt i et Bind, som dækker Panden og er fæstet ved Ørene; dets frie Ender hænge helt ned til Fødderne og ere saa brede, at de kunne svøbes om hele Kroppen.

Dette Lin eller Enkeslør synes iøvrigt ligesom Brudesløret at være af ældgammel Oprindelse og ligesom dette at være fremstaaet af den naturlige Tilbøjelighed til at skjule stærke Sindsbevægelser for nysgjerrige Blikke. Vi have paavist, at Mandsdragten paavirker Kvindedragten; men det omvendte Forhold

finder ogsaa Sted, og Sørgefloret, som Mændene nutildags bære om Hattene, er vistnok en Reminiscens af de gamle Enkeslør.

Saavel paa Udstillingen som paa Rosenborg findes Billeder af Fru Ellen Marsvin til Vallø, Taasinge, Holkenhavn, Boller og Rosenvold — Moder til Kristian den Fjerdes Gemalinde, Kirsten

Fru Ingeborg Ulfstand (død 1652) i Enkedragt.

Munk — i Sørgedragt for Kristian den Fjerde. Paa Billedet (Katal. Nr. 137) er hun iført sort Kjole og Trøje, Manchetter, Krave og Modest af klart, hvidt Tøj og smykket med Perler, Ædelstene og Guld. Paa Hovedet bærer hun et lille kort, klart Lin og over dette en Hat med en Række Perler.

Sørgedragten afveg altsaa i høj Grad fra de sædvanlige Dragter, og da de nye Moder lidt efter lidt trængte igjennem, benyttedes samtidig vidt forskjellige Kostumer, hvorved der fremkom stor malerisk Virkning, medens de enkelte Dragter i og for sig hverken vare smukkere eller bekvemmere end Nutidens.

III.

Baade i det store Publikum og hos vore Haandværkere hører man ofte navnlig Møbler, som ikke ere nymodens, blive kaldte *antike*, ja undertiden *„gammel antike“*. Er hint galt, er dette værre; men der aabenbarer sig dog heri ligesom en Trang til at sondre. Det „Antikes“ Rige bliver saa stort, at man skiller en Del ud som „gammel antikt“, hvad der kun kunde betragtes som et Fremskridt, naar Betegnelserne blot overhovedet vare brugelige; men det Hele er — Nonsens. Hvad er paa Udstillingen „antikt“ og hvad „gammelt antikt“? Ingen Dødelig vil kunne sige det. Skulle de udstillede Gjenstande bestemmes efter Stil, maa man selvfølgelig indordne dem under de historisk givne Rammer: Gotik, Renæssance, Rokoko og Kejserstil, og det skulde være en af Udstillingens store og gode Følger, at den gav den almindelige Bevidsthed et Stød frem i Kjendskab til og Interesse for disse Begreber.

Skal en Gjenstand bestemmes, vil det imidlertid ikke altid være nok at fastslaa, i hvilken Stil den er udført. Herved henføres den kun til et vist større Tidsrum, indenfor hvis Grænser vedkommende Stil har hersket; men f. Ex. fra hvilken Mesters Værksted den er udgaaet, faar man ikke at vide. Vil man have Kundskab herom, maa det undersøges, om Gjenstanden bærer noget Navn eller Mærke, om dens Historie kan forfølges tilbage i Tiden, om der knytter sig nogen Tradition til den osv., og herved kan det ofte lykkes at fremkalde endog meget nøjagtige Bestemmelser. Den Luth, der er udstillet som Nr. 104, er der saaledes en Del at fortælle om. Den er forarbejdet 1578 i Hamborg af Instrumentmager Johan Tölcke, og den har tilhørt den paa Kri-

stian IV's Tid bekjendte Biskop Jersin i Ribe, i hvis Slægt den endnu opbevares. Hermed er vor Viden om den dog ikke udtømt. Luthen var Jersins Ledsager fra hans Ungdom, og paa den spillede han formentlig hin Aften ved Absalons Grav i Sorø Kirke, da han efter Sagnet saa et Syn, der lod hans tidligere lette Sind vige for dyb, religiøs Alvor. De i en Familie opbevarede Traditioner ere ofte af Betydning, og derfor maa man være de Samlere taknemlig, der samvittighedsfuldt vaage over deres Bevarelse. Det er saaledes, for endnu at tage nogle Exempler, af Interesse at høre, at Gjenstandene Nr. 610, 634 og 660 ere Gaver til den nuværende Besidderindes Oldemoder fra Dronning Anna Sofie, ligesom at de forgyldte Broncekandelabre Nr. 1209 ere kjøbte 1807 paa en Strandingsauktion i Helsingør; de hørte til et Skib, der fra Frankrig skulde have ført dem til St. Petersborg som Gave fra Kejser Napoleon til Kejser Alexander.

Mærker og Traditioner ere af Betydning, men ofte spille ogsaa Tilfældigheder en Rolle. Da Karl van Manderns store Billede af Kristian IV tilhest (Nr. 106) fremkom, troede man i den Rustning, han er iført paa det, at gjenkjende en i Kjøbenhavns Tøjhus opbevaret Rustning, den, der paa Udstillingen er anbragt ved Siden af Billedet. Om man her har med den afmalede Rustning at gjøre, turde dog være tvivlsomt; mit Øje er i alt Fald ikke overbevist. Skulde det ikke destomindre være den heromhandlede Rustning, som Kristian IV bærer paa Billedet, maa man sige, at Kunstneren har benyttet sig af stor *licentia poetica*. Anderledes stiller det sig med Hensyn til Kongens Sværd og Pistoler. Ved denne Undersøgelse skulle vi dog ikke dvæle. Udstillingen gjemmer andre vanskelige Spørgsmaal, og flere af disse tør muligvis betragtes som nok saa vigtige.

Et af disse er det, om Udstillingen viser flere efter *G. F. Hetsch*'s Tegninger udførte Gjenstande end Nr. 1545, et af ham tegnet Bronce-Taffeluhr, der er udført i Paris, og som i sin Tid overraktes Arkitekten, Konferensraad Chr. Hansen som en Gave fra Byen Kjøbenhavn, vistnok for hans Arbejde ved Opførelsen af Raad- og Domhuset paa Nytorv. Hetsch's Virksomhed har været det Grundlag, som den danske Kunstindustri i over en Menneskealder har bygget paa, og det vilde derfor ikke være uden Interesse,

om Udstillingen i større Udstrækning kunde illustrere denne Virksomhed. Dette kan den dog næppe. To Hds. kgl. Højhed Arveprinsessen tilhørende Sølvterriner med Fade (Nr. 1746) ere ligesom en Del af de Gjenstande af kjøbenhavnsk Porcellæn, som ere henførte til Frederik VI og Kristian VIII, sikkert udførte efter hans Tegninger, men de vise alle kun hans første Tid. Til disse Gjenstande tør ogsaa de to Porcellænsvaser regnes, som høre til Hds. kgl. Højheds store, pragtfulde Bordopsats (Nr. 1743), men nu selve denne Opsats? — og her staa vi ved Sagens Knudepunkt. Det er blevet sagt, at Hetsch muligvis har tegnet den, og at hans Tegning derpaa er bleven udført i Paris ligesom hans Tegning til det ovenfor nævnte Uhr. Om dette er rigtigt, tør jeg imidlertid ikke afgjøre. Hds. kgl. Højheds Bryllup, til hvilken den formentlig er udført, fandt Sted i 1829, og forsaavidt er der Intet til Hinder for, at Hetsch, der kom hertil i 1815, kan have tegnet den, ligesom det tør antages, at han endnu paa den Tid havde mange Forbindelser i Paris, hvor han tidligere havde opholdt sig i 4 Aar, men dermed er endnu Intet bevist. Nogle af de til Opsatsen hørende Gjenstande, f. Ex. Kandelabrene, synes efter deres Tegning godt at kunne tilskrives Hetsch, men sammenligner man Ornamenterne paa de to Porcellænsvaser og Opsatsens øvrige Tilbehør, stemme de ikke overens. De ere næppe tegnede samtidigt af den Samme.

Der er, som man ser, Vanskeligheder ved at bestemme endog Gjenstande, der grænse op til Nutiden, og det er derfor naturligt, at Vanskelighederne voxe, naar de Gjenstande, der skulle bestemmes, skrive sig fra svundne Aarhundreder. For det 18de Aarhundredes Vedkommende volde flere af de udstillede keramiske Gjenstande Ulejlighed, naar vi betragte dem med det Spørgsmaal for Øje: Ere de mon gjorte her i Landet? Herpaa skal jeg dog ikke komme ind, nedenfor vil der blive givet en Del Meddelelser herom, og jeg skal derfor gaa over til at gjøre opmærksom paa, at de samme Vanskeligheder, som en Del af de udstillede Fajancer volde for det 18de Aarhundredes Vedkommende, volde de udstillede Metalfade og Skabe fra det 16de og 17de Aarhundrede. At flere af Skabene vistnok ere sammenstykkede, ser jeg her aldeles bort fra; men trods denne fra min Side viste Høflighed hører

jeg allerede forskjellige undrende Udraab: Skulde Skabene, som der findes saa mange af her i Landet, ikke være udførte her? enhver Tvivl er umulig! — Men saaledes er det dog næppe, her er endog stor Tvivl. For Norges Vedkommende oplyses det saaledes i Professor *L. Dietrichsons* Bog om den norske Træskærerkunst, at dette Land i Kristian IV's Tid fik endog stor Tilførsel fra Holland af udskaarne Prædikestole, Skabe, Borde og Kister. Allerede heraf tør vistnok sluttes, at Danmark, der aldrig har haft en saadan Træskærerkunst som Norge, var endnu nærmere til at faa én saadan Tilførsel, og hertil kommer endnu den slaaende Kjendsgjerning, at Kjøbenhavns Snedkere under Frederik II ikke med Hensyn til den udenlandske Konkurrence kunde sætte mere igjennem, end der allerede var indrømmet dem under Kristian III (1554): det forbødes Fremmede at indføre Møbler til Salg „uden i Herredagene og om Høsten", hvilket ikke var meget; paa de Tider af Aaret, da Pengene kurserede stærkest, vedblev Indførslen at være tilladt, og dette taler stærkt imod de kjøbenhavnske Snedkeres Duelighed. Fra Frederik II's til Kristian den IV's Tid har der i denne Henseende sikkert været en ikke ringe Udvikling, men det tør dog vistnok siges, at ligesom de hamrede Kobberfade for en stor Del kom hertil fra Tyskland, saaledes kom Skabene for en stor Del fra Nederlandene.

Selvfølgelig er enhver Tvivl ikke berettiget, men har den Skygge af Ret, er det formentlig altid sikrest at gaa ud fra den og først efterhaanden at lade den vige for fremkommende Beviser. Gaar man en modsat Vej, udsætter man sig for saadanne Fejltagelser som den, der er bleven saa sørgelig berømt i det gamle Kunstkammers Historie. I dette foreviste man en stor Del Ting, der udgaves for at skrive sig fra Absalon, ja man troede at have hans Kranie, men da man i 1827 aabnede hans Grav i Sorø, fandt man ham ikke hovedløs, og som det gik med Kraniet, gik det med de fleste andre til Absalon henførte Ting.

Fordi jeg ovenfor har udtalt en almindelig Tvivl om, hvorvidt alle de udstillede Skabe ere udførte her i Landet, undervurderer jeg dog langtfra Fortidens danske Snedker-Industri, nedenfor vil den nærmere blive omtalt, og til Slutning skal jeg henvise til Noget, der formentlig taler til Fordel for en ikke ringe

Industri i forskjellig Retning her i Landet just paa den Tid, vi her have omtalt; jeg mener Udstillingens Landboafdeling, der maa siges at være særdeles interessant, og af hvilken der kan læres saa meget.

Den bornholmske Stue.

Det har allerede i lang Tid været en Kjendsgjerning, at Bondestanden paa en vis Maade er den bedste af alle Samlere. Borgenes og Herregaardenes Inventariegjenstande vandrede efter-

haanden som Moderne skiftede, over i Bøndergaardene, hvor de bevaredes, og dette illustreres ogsaa ved Udstillingen. Den udskaarne Egetræskiste Nr. 373, der stammer fra Schelenborg, er omtrent for 100 Aar siden kjøbt til en Bondegaard paa Hindsholm, og Spejlet Nr. 223, der er kjøbt i en Kro ved Horsens, stammer efter Sagnet fra Boller. De udstillede Bondestuer lære os dog endnu mere. Den fra Fortiden nedarvede Skik væsentlig kun at have faste Møbler: faste Skabe og Bænke, et tungt Bord og saa godt som ingen Stole, møder os her, og se vi nøjere paa Møblerne, da træffe vi ikke alene saadanne, der ere arvede fra Fortiden, men ogsaa saadanne, der ere gjorte med de gamle som Forbillede, og her staa vi ved en Industri, der formentlig peger langt tilbage. Endnu kraftigere faa vi imidlertid Indtrykket af noget Saadant, naar vi betragte de udstillede syede og broderede Husflidsgjenstande. Det er en Kjendsgjerning, at Knipleriet ved Vadstena i Sverrig er en Arv fra den hellige Birgittas Kloster, og skulde det nu ikke kunne være muligt, at Hedebosyningen paa lignende Maade stammer fra et Kloster eller en gammel Herregaard. Vi have Efterretning om, at der omtrent 1530 udførtes Broderier i Mariager Kloster. At oplyse dette Forhold er en Opgave, der nok er værd at løse, og naar vi se de udstillede brogede Skaaningetæpper, hvis Teknik efter Sigende er en Ejendommelighed for Danmarks gamle Provins hinsides Sundet, skulde der saa mon ikke trods al tilsyneladende Uensartethed kunne paavises nogen Forbindelse mellem dem og et Udsagn hos *Henrik Smith* fra Malmø († 1563)? Han siger, at 1522 „kom den flamske weffnet ind y landet Danmark med Jørgen Mønters hustru Alhed".

Udstillingen giver mange Oplysninger, men samtidig stiller den mange Spørgsmaal, som ofte, i ált Fald foreløbigt, maa lades ubesvarede. Vor Kulturhistorie er endnu ikke skreven. Men just derfor har Udstillingen Betydning; i dens mange Spørgsmaal lyder en manende Røst, og jeg skal her endnu antyde et Par. Fortælle de talrig udstillede Sølvkruse, der i mange Tilfælde have været i Bondeeje, mon Noget om, at den danske Bondestands Stilling ikke altid har været saa ulykkelig, som man i Almindelighed antager? Findes der mon mange saadanne naive Malerier i vort Lands Bondestuer som det, der ses paa Panelfyldingen fra Grim-

Udstillingens

Hedebo-Stue.

strup (Nr. 1785)? Vor Bondestands Sæder og Tænkemaade kunde utvivlsomt, hvis saa var, blive belyst paa en interessant Maade. Paa Svensk foreligger der et af *G. L. Bosäus* besørget *Tafvel-Galleri från stugor i Dalom.*

Udstillingens Brudstykke af en Stue fra Bornholm viser som Modsætning en Dekoration, der langtfra er naiv; den er holdt i kjæk og bevidst Renæssancestil. De paa Stuens Døre malede Vers ere afskrevne i *Ude og Hjemme* Nr. 102 for 14. September 1879.

IV.

Egregie bibimus — vi drak til Udmærkelse! udbryder Sigvard Grubbe, da han, Eske Brok og nogle Andre i Juni 1616

havde været til Frokost hos Kristian IV, og vi kunne være overbeviste om, at det var sandt, ti i det 16. og 17. Aarhundrede

drak man uhyre i Danmark. En Forfatter fra den Tid beretter, at den, der var afholdende i Drik, blev foragtet, ja holdtes for en Kujon og Døgenigt. Man drak for at drikke, med Rusen som Maal, og for saa vidt bliver der intet Skjønt ved Datidens Drikkelag, men samtidig høre vi dog, at man satte Pris paa kostbare og smukke Bægere, og at dette er sandt, er blevet bekræftet ved den kunstindustrielle Udstilling, af hvis uhyre Samling Drikkekar vi her skulle fremdrage nogle.

Et af de skjønneste er utvivlsomt det her gjengivne, slanke sølvforgyldte Bæger med rige Renæssanceornamenter. Det ejes af Kjøbmand *P. Simonsen* i Kristiania, men har tidligere tilhørt baade Kristian VIII og Frederik VII, og den nuværende Ejer vil have hørt, at det oprindelig har tilhørt Kristian IV; i og for sig er der heller Intet til Hinder for at antage dette, ti Bægerets hele Ornamentik henfører det til denne Konges Tid. Et andet Spørgsmaal er det, om Bægeret nogensinde har været benyttet som Drikkebæger, muligvis har det kun været brugt som Pynt; paa det Rudske Familiebillede (Katal. Nr. 165), hvor man ser Korfits Rud til Sandholt med sin Hustru sidde ved et bægerbesat Bord, medens tre Døtre træde Dansen med deres Ægtemænd og Jomfru Rosenkrands, hvis Trolovede er død, staar som Askepot i Skammekrogen, er der som Staffage malet et Skab, og paa det staa forskjellige Pokaler til Pynt. Datiden har altsaa kjendt en saadan Skik. Et andet, ogsaa i Renæssancestil udført Bæger, er det saakaldte Rantzauske Sølvkrus (s. næste Side), og hvad dets Bestemmelse angaar er Alt klart, mellem de rige (støbte og ciselerede) Ornamenter ses et Bakkusoptog med kaade og drukne Skikkelser. Naar Kruset benævnes det Rantzauske, er det, fordi Laaget er gjenembrudt af en til Minde om Hærføreren *Johan Rantzau* og hans Hustru *Anna Walstorp* præget Skuepenge. D. IOAES. RANTZOV. EQ. AVR. staar der paa den ene Side af Medaljen ved hans Hoved, cg paa den anden læses ved hendes Hoved ANA. VXOR. EIVS. Men trods denne Skuepenge og trods det paa Bægerets øverste Mellemstykke indridsede Navn er det selvfølgelig ikke afgjort, at Kruset har tilhørt Johan Rantzau; Skuepengen viser ham paa en Tid. da han næppe har anskaffet sig nye Kruse, Ansigtet er en gammel, næsten affældig Mands Ansigt; han var noget over 73 Aar gammel, da han døde (1565).

Datiden drak imidlertid af Andet end Sølvkar, den tog ogsaa til Takke med Kruse af Træ, og Udstillingen viser dem i Mængde. Et af dem (Katal. Nr. 534) er det paa næste Side gjengivne, og det er, som man ser, prydet med Humleranker, Øllet var en nok saa hyppig Drik som Vinen. Det her afbildede Krus bærer Aarstallet 1671 paa sit Laag, og over Aarstallet ses to Bomærker (Vaabener?), et Dødningehoved og en Due, ved hvilke man henholdsvis læser Bogstaverne PM og DMD. Kruset er fra Norge.

— Hvad enten man drak Øl eller Vin, drak man imidlertid lige umaadeligt, og Rusen, med hvad dermed staar i Forbindelse, udeblev ikke. Tiden peger da ogsaa selv derpaa. Der gaar en Gris ved Siden af Bakkusvognen paa det Rantzauske Krus, og paa Laaget af det udskaarne Trækrus Katal. Nr. 90 ses en med Bæger og Strængeleg forsynet Havfrue under Indskriften: *Formosa superne.* Som Havfruen kun er skjøn foroven, men nedentil ender i den skjællede Fiskehale, saaledes gjemmer Bægerets Bund Andet

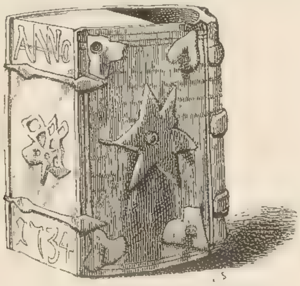
end Jubel og Fryd. Naar man hører, at Frederik II's Glasbæger paa Rosenborg rummer noget over 3 Potter, illustrerer det godt Anders Sørensen Vedels Ligtale over ham. Han sagde, at hvis „Hans Naade kunde haft Aarsag for fremmede Fyrsters og Legaters og andre gode Mænds daglige Omgængelse at holde sig fra den skadelige Drik“, kunde Hans Naade vist have levet mangen god Dag længere.

Man drak vældigt, men derfor drak man sig dog ikke strax fra Vid og Samling; man har sikkert ofte haft forskjellig Moro

ved Drikkelagene, og paa Forhaand kan man gaa ud fra, at Spøgen ikke altid har været meget fin. Datiden var mere grovkornet end Nutiden, hvad man bl. A. kan se af Legen „at ride Fejlemarked“, der forøvrigt forbydes af Frederik II 1562. Man stak en Daggert op i Loftet, og saa længe den blev siddende, havde Enhver i Selskabet Lov til at frabytte de Øvrige Klæder, Støvler, Sporer, Handsker, Hat o. s. v., saa at den, der ikke forstod sit Snit, kunde komme til at gaa næsten nøgen eller med Pjalter i Stedet for med sine gode Klæder derfra, ja „undertiden med store Hug til, fordi Ingen maatte nægte noget Bytte, som forlangtes“.

Er dette kun en Spøg, kan Meget finde Sted, og vi høre da ogsaa, at Kristian IV 1638 skriver til Biskopperne, at de skulle holde Præsterne fra „den Vane at drikke Sundheder paa Knæerne og at danse med Glas i Haanden.“ At drikke Sundheder er utvivlsomt det Samme som at drikke Skaaler, og til hvilket Overmaal dette brugtes, kan formentlig ses deraf, at Kristian IV en Gang ved et Gilde udbragte endog 35, han gik „alle Konger og Dronninger i Kristenheden rundt“, men Kongen blev da ogsaa til sidst „baaren bort i sin Stol“. Man har imidlertid ogsaa moret sig med Andet end med at drikke Skaaler; man „pælede“, d. v. s. man kappedes om i een Slurk at drikke just saa meget, at Bægeret tømtes fra en af de indvendig i det anbragte Pæle (Knapper) til en anden, og man har, vistnok efter en bestemt Orden, forsøgt at tømme en Række Glas, „hvert med en Drik“. Yderligere har man sikkert ogsaa moret sig med at give Novicer Fixerglas i Hænderne og kostelig let ad deres Forsøg paa at drikke af dem; de fik Intet, men af uanede Aabninger strømmede Indholdet ud over dem. En Række saadanne Fixerbægere fandtes i forrige Aarhundrede i den smaalandske Præstegaard Wislanda, hvis „Kyrkoherde“ havde den Passion, at han ikke tillod Nogen at gaa „oknäckt“ fra sin Bolig, de maatte Alle besejres eller med andre Ord drikkes under Bordet. Her er der imidlertid ingen Grund til nærmere at omtale disse Fixerbægere, ti Udstillingen er i saa Henseende kun sparsomt forsynet. Det eneste, den i denne Retning har at opvise, er hosstaaende gultglaserede Lerkrus i Bogform (Katal. Nr. 2011) med Aarstallet

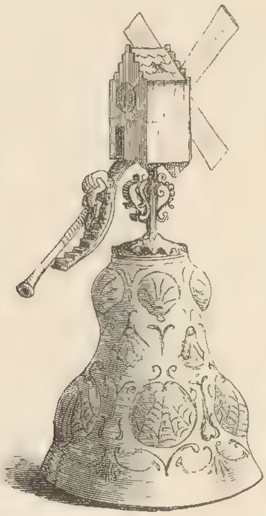

1734 paa Snittet. Oldnordisk Museum har to lignende (det ene fra 1615), og de ere utvivlsomt alle af dansk Oprindelse. Kruset

bestaar af to ved en Væg adskilte Rum, det ene (fra Bogens Ryg til dens Midte) er aabent, og det andet (fra Midten til Snittet) er lukket. Dette sidste staar ved et lille Hul helt nede ved Bunden i Forbindelse med det aabne Rum og foroven ved et andet lille Hul i Forbindelse med den omgivende Luft. Fyldes nu det lukkede Rum, vil man ved at aabne eller lukke det sidste Hul for Luftens Tilgang, f. Ex. ved en Finger, kunne faa dets Indhold til at strømme over i det aabne Rum eller ej, og i det lukkede Rum kan altsaa gjemmes en Beholdning, som Novicen ikke aner. — Naar der om Udstillingens Krus paa en vedføjet Seddel sagdes, at „Tyven, der havde bødet for sin Brøde ved at give Tyvetønden, fik dette Krus at drikke af"; ved jeg ikke, hvorpaa dette grundes, og jeg skal derfor her kun oplyse, hvad der forstaas ved at „give Tyvetønden". Naar Bønderne i en By havde En mistænkt for at stjæle men ikke kunde faa ham straffet, kjøbte de Øl eller anden Drik, som de drak for hans Regning, dette kaldtes at „drikke Tyvetønde paa En", og den Mistænkte maatte selv være tilstede. Naar en af Bønderne drak, skulde han paa Spørgsmaaalet: hvem drikker? svare: en ærlig Mand, og drak han selv, skulde han paa samme Spørgsmaal svare: Tyven. Vilde han sluttelig ikke betale Gildet, blev Beløbet pantet hos ham.

Er Udstillingen saaledes kun sparsomt forsynet med Fixerkruse — en Lavskande, der kaldes „Fixerkande", skal senere blive omtalt — har den derimod de i omstaaende Afbildninger gjengivne to sølvforgyldte Bægere at opvise, et Møllebæger (Katal. Nr. 450) og et Jomfrubæger. Naar det første af disse er fyldt, sættes Vingerne i Bevægelse derved, at man blæser gjennem det paa Møllen anbragte Rør, og nu skal den, hvem det rækkes til, tømme det, inden Vingerne stanse. Gjør han ikke det, skal han til Straf drikke ligesaa mange Bægere, som det Tal angiver, Viseren, der staar i Forbindelse med Vingerne, er stanset ved paa den paa Møllen anbragte Skive. Oldnordisk Museum ejer et Møllebæger. Naar Jomfrubægeret skal benyttes, maa man — ligesom ved Møllebægeret — vende op og ned paa det, og det viser sig da, at de stive Skjørter danne et Bæger. Nu har man to Bægere, Skjørtebægeret og det lille, paa en Axe bevægelige Bæger, der paa Tegningen ses over Jomfruens Hoved. Begge Bægrene fyldes,

og en af Bordets Damer rækker dem til sin Kavaler, for hvem det nu gjælder helt at tømme det store Bæger uden at spilde en Draabe af det lille. Lykkes dette ikke, fyldes Bægrene paa ny, og han maa vedblive paa denne Maade, til Maalet naas, ti først saa maa hans Dame tømme det lille Bæger. Udstillingens Jomfrubæger, der tilhører Kjøbmand *Simonsen* i Kristiania, er utvivlsomt fra det 17de Aarhundrede, men i *Grünes Gewölbe* i Dresden findes Jomfrubægere fra det 16de Aarhundrede, og saadanne have derfor nok været kjendte ogsaa her paa den Tid. I Grünes Gewölbe findes ogsaa nogle saakaldte „Trink-uhre", d. v. s. ved Urværk bevæge-

lige Figurer eller Grupper, der brugtes til ved Drikkelag at bestemme, hvem der skal tømme et iskjænket Bæger; et af de betydeligste er en Centaur, der bærer en Kvinde. Naar Værket trækkes op, gaa begge Personers Øjne, nogle Jagthunde bevæge sig, og Centauren afskyder en Pil; den, hvem Pilen rammer, er Manden. Saadanne Kunstværker har Udstillingen ingen af, men paa Rosenborg haves Frederik III til Hest som Ringrender, og Fodstykket, hvorpaa Hesten er anbragt, er forsynet med Urværk, der kan bevæge Figuren frem. Her er altsaa muligvis noget Lignende, hvorimod den store Gruppe af Kristian IV som Ringrender er

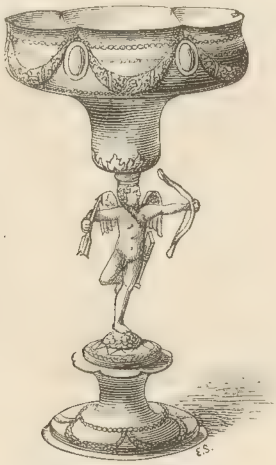
noget ganske Andet. Allerede dens Vægt viser det, den er ligesom Frederik III af Sølv, men vejer med alt Tilbehør omtrent 2,000 Lod. Hesten, der er hul, og hvis Hoved kan tages af som et Laag, betegnes i Almindelighed som Drikkekar, Forbenene danne en Hank, men fyldt rummer den 8½ Pot, saa noget almindeligt Drikkekar er den ikke.

Men tilbage til Udstillingen. Et af dens Drikkekar, der ogsaa har tjent til Moro, er Katal. Nr. 1011. Som man af omstaaende Af-

bildning ser, hviler det egentlige Bæger paa en med Bue og Pile udrustet Amor, hvorfor det vækker nogen Forundring, at det ejes af et Liglav, nemlig det ældre Kjøbmands Liglav i Randers, der er stiftet den 28de April 1693. Omkring Bægeret læses følgende indridsede Indskrift: „Velkomst Pokal til brug ved nye indtrædende Medlemmers Daab i det ældre Kjøbmands Liglaug". Bægeret er imidlertid næppe oprindelig gjort til Liglavet, ti paa Foden staar indridset: „Christian Kallager til Williamsborg. Vog 27 Lod 2½ Qt. fecit J. Friis i Randers 1783". Herved skulle vi imidlertid ikke dvæle.

Her gjælder det Bægerets indvendige Mekanisme. Den nederste smalle Del af det er overhvælvet af et gjennemhullet Laag, og i dettes Midte er der en Klap, der aabner sig opad. Naar man skjænker Vin i Bægeret, fyldes selvfølgelig ogsaa denne overhvælvede Del, og en her paa en tom Kugle anbragt Figur hæves derved lidt efter lidt, til den tilsidst støder Klappen op og viser

sig for Drikkelaget. Den er alt andet end høvisk, og det er formentlig Sagens Pointe, det Lav, hvis Medlemmer, naar de optoges, maatte love at være

> Tro i Æde, tro i Drik,
> Indtil Maven siger Hik!

er næppe blevet forarget.

Man maa nu imidlertid ikke tro, at det kun var i det 16de og 17de Aarhundrede, man drak tappert her i Landet. Rahbek fortæller i sine Erindringer om et Selskab hos hans Fader, hvor Gjæsterne beværtedes med Punsch, og det saa rigeligt, at nogle af dem bleve „tilpakkede“, men det var ikke til Hinder for, at Værten og dennes Morbroder, da Selskabet var gaaet, i god Ro satte sig til at ryge en Pibe og hertil drak — 4 Flasker Vin! Nu var det imidlertid mere Blandingsdrikkens Tid end den rene Vins Tid. Punschen florerede og ved Siden af den baade Biskop og Kardinal, og paa Udstillingen er Biskoppen foreviget ved Indskriften paa

den her afbildede Fajancebolle (Katal. Nr. 832) i Form af en Bispehue. Indskriften, der fører Drikken Biskop tilbage til Katolicismens sidste Dage her i Norden, og som lader selve Paven i Rom op-

træde, lyder saaledes (det ene Vers paa den ene Side af Bollen, det andet paa den anden):

> Da Oluf sidste Ærke Bisp fra Thrundhiem maatte rømme,
> Blev Bispe Hatten af ham blest paa Byens Fiord og Strømme.
> Dend Hatt war beder wandt til Win, hvorfor du dend seer
> Til Drikke Kar paa denne Gaard forvandlet udi Leer.
>
> Du Clemmens, Øvnes Eyermand, jeg Pave Clemmens sender
> Dig denne rare Bispe Hat, for Normand mig ey kiender,
> Der af dend gode røde Bisp I drikker, mens I taaler,
> Dog glemmer ikke Pavens og ey heller Bispens Skaaler.

Øvne er en Gaard ved Trondhjem, og der er nogen Sandsynlighed for, at Bollen er gjort i Norge, men af dens Mærke, der er meget utydeligt, kan Intet sluttes, og paa Bollen Katal. Nr. 833, der i sin Form er overensstemmende med den her nævnte, findes slet intet Mærke. Bollen Nr. 833 har som Dekoration et Drikkelag med Indskriften: „Vivates! Leben der König Christian der Septe und das gantze königliche Haus!“

Rahbeks Tid var, som man ser, en patriarkalsk Tid. Man følte sig som en stor Familie, og Rahbek var i saa Hen-

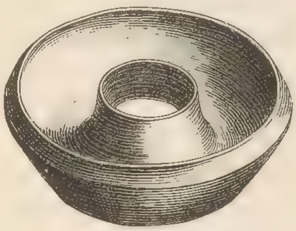
seende et lysende Exempel, han var Broder og Dus med næsten Alle. Et særligt Bæger til at drikke Dus af har derfor været i Tidens Aand, men derfor er det dog et Spørgsmaal, om den har haft et saadant, ti jeg ved ikke, om det her afbildede just er fra denne Tid. Kataloget kalder det et Dobbeltglas til at drikke Dus af (Katal. Nr. 1032), men fra anden Side paastaas, at Glasset er en sydlandsk Plat-de-menage, Beholder for Olie og Eddike, og dette er maaske det Rigtige, men sikkert er det, at naar det i fyldt Tilstand efterhaanden vendes nedad, kunne to Personer samtidig tømme hver sin af de to Beholdere. — Tiden tør dog ikke helt igjennem betragtes som en stille Hyrdetime. Ogsaa dens

Symposier have sikkert kunnet udarte til Orgier, saadanne som Carl Bagger skildrer i „Min Broders Levnet“, hvor Løjtnant Harring sætter Bollen med den brændende Punsch som en Paryk ned over en skaldet holstensk Skippers Hoved, men til Gjengjæld strækkes til Jorden, truffen af en Flaske i Hovedet; Alt opløses i vildt Slagsmaal. I saadanne Lag kunde det være nyttigt at bruge de gamle Thelebønders saakaldte Vareskaale, af hvilke den her afbildede findes paa Udstillingen (Katal. Nr. 92).

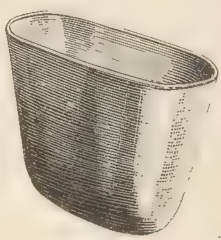
De haarde og stridbare norske Bønder, som altid havde Kniv og Øxe hos sig, kunde ikke altid med Ro sætte den

store Ølbolle for Munden, ti den skyggede for Øjet, der derved hindredes i at bemærke et muligvis truende Angreb. Med Vareskaalen kunde man derimod „vare sig", ti gjennem den havde Øjet fri Passage; Ingen kunde ubemærket nærme sig den

Drikkende, naar han havde Væggen i Ryggen. Skaalen gaar da ogsaa under Navnet Aabryskaal — Aabry betyder Skinsyge — ti den er god for skinsyge Ægtemænd.

Som en Kuriositet skal her endnu hidsættes et saakaldet Skjæggebæger (Katal. Nr. 1018). Det er af Guld og formet, som

det er, i den Hensigt at beskytte den Drikkendes Skjæg mod at blive vaadt. Det er en Finesse, som kun en forfinet Tid kan opfinde, og da der paa Rosenborg findes flere lignende Bægere fra Frederik IV's Tid, tør dette vistnok henføres til den samme Tid.

V.

De Læsere, der have haft Lejlighed til at besøge Udlandets større kunstindustrielle Samlinger, ville utvivlsomt have beundret den Finhed og Skjønhed, der bedaarende hviler over saa mange af de der udstillede Porcellæns- og Fajancegjenstande, og samtidig ville de vistnok have moret sig over de gamle Lerdrikkekars ofte barokke Former. At der for Tiden hersker en sand Mani for at samle paa saadanne Sager, er derfor ikke aldeles uforklarligt, skjøndt det selvfølgelig er at drive Lidenskaben vidt, naar man, saaledes som jeg ved, at en Samler har gjort, betaler tre Par, rigtignok skjønt dekorerede Sèvres-Kopper, der have tilhørt Marie Antoinette, med — 1800 Kr.! Et saadant Tilfælde er dog næppe hyppigt, og en omhyggelig valgt keramisk Samling er af ikke ringe Interesse. Det kinesiske Porcellæn minder om hine Tider, da Evropa med Forundring undersøgte denne gaadefulde Fremtoning fra Østens fjærne Rige; de italienske Majolikaer fremmane Renæssancens frodige Liv; de rigt dekorerede Frembringelser fra Fabrikerne i Meissen og Sèvres vise Rokokoens Pragt, og Wedgwood-Arbejdernes skjønne Former godtgjøre den klassiske Oldtids evigt foryngende Kraft. Det bliver naturligt, at der samles paa Porcellæn og Fajance, ligesom at der er opstaaet en rig og pragtfuld udstyret Litteratur om denne Del af Verdens Kunstindustri. Alverdens Frembringelser ere med næsten smaalig Iver undersøgte, alle trufne Mærker ere afbildede og registrerede, Alt synes gjennemgaaet, og dog er den omfattende Litteratur endnu langt fra fuldstændig. Betydningsfulde Fabriker savne endnu deres Historieskriver, men derfor er det dog stadig kjedeligt, at de store Haandbøger saa godt som Intet have at fortælle

om dansk Keramik. I og for sig er dette dog ikke saa forunderligt, ti indtil for kort siden vidste vi selv Intet om den. Vi kjendte vore Jydepotter, vort bornholmske Lertøj og vort blaamalede kjøbenhavnske Porcellæn, men heller ikke mere, men at der gaves andre danske keramiske Mærker fra forrige Aarhundrede end den kgl. Porcellænsfabriks tre blaa Streger, anedes kun af Faa.

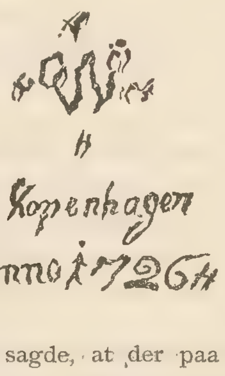
I et af mig ifjor udgivet lille Skrift fremdrog jeg to danske Mærker, et fra 1726 fra en Fajancefabrik, der har ligget paa Hjørnet af nuværende Fredericiagade og St. Kongensgade (Hjørnet nærmest ved Marmorkirken), og et fra omtr. 1760, hidrørende fra en Porcellænsfabrik ved „Blaa Taarn" (d. v. s. den har ligget, hvor nu Badeanstalten Ryssensten ligger). Men foruden disse Mærker er der utvivlsomt flere, naar de blot en Gang blive fundne, og jeg var derfor, da Udstillingen aabnedes, nysgjerrig efter at se, hvad den i denne Henseende vilde bringe. Hvad den har bragt, er ikke stort, men helt tomhændet er den dog ikke.

Fabriken i St. Kongensgade grundlagdes 1722; den skulde særlig tilvirke „Delfs Porcelin eller Hollandsk Stentøj", og 1755 høre vi, at dens Tilvirkninger vare „enten ganske hvide, ganske blaa eller blaa og hvide". Det er altsaa særlig Gjenstande i blaa Delftermønstre, som man maa være opmærksom paa, og da jeg paa Udstillingen første Gang saa den blaadekorerede Terrin med Inskriptionen „*Cornelius Theisem Palm Giertru Rasmus Dotter*", greb jeg den med Glæde; men ak! indvendig læstes Mærket *J. v. Duyn*, Navnet paa en Fabrikant i Delft omtr. 1760. I den anden Terrin i den samme Opstilling ses et andet Delftermærke, en Øxe, der peger paa Fabrikanten *Justus Brouwer*, der ogsaa levede midt i det forrige Aarhundrede. Hine Terriner ere maaske ogsaa for smukke, til at kunne være udgaaede fra Fabriken i St. Kongensgade; man lærer efterhaanden at blive beskeden, og nu er der paa Udstillingen kun eet Fad, som jeg tør antage for dansk Fabrikat, det, der hænger mellem de to ovenfor nævnte Terriner. Det har intet Mærke paa sig og minder i sin Tegning om de naive Blomster, som ses paa det Fad i Samlingen paa Rosenborg, fra hvilket Mærket fra 1726 er hentet. Dette Stykke er og bliver indtil videre det eneste faste Udgangspunkt, og da det derfor er af Betydning nøje at kjende det, er det her afbildet

($^1/_5$ Størrelse). Jeg vilde ønske, at Mange vilde studere det og med Kjendskab til det søge at paavise andre danske Fajancer. Det er i ingen Henseende et Kunstværk, tværtimod, men det er

efter Omstændighederne et værdifuldt Stykke. Dets Mærke bestaar (i tre Linier) af et W, Ordet Kopenhagen og Aarstallet 1726, saaledes som nedenstaaende Træsnit viser; W'et hentyder vistnok til Fabrikens første Mester *Johan Wolff*.

Naar jeg ovenfor sagde, at der paa Udstillingen kun er eet Fad, som jeg turde tilskrive Fabriken i St. Kongensgade, maa

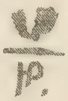
dette tages bogstaveligt med Hensyn til Fade, ti Udstillingen ejer en Tallerken (Kat. Nr. 740), som vistnok ogsaa maa henføres til den nævnte Fabrik; det er den her afbildede Tallerken med Frederik IV's Navnetræk paa. Ganske vist er der intet bestemmende Mærke paa den, men hvilken anden Fabrik i Verden skulde have fundet paa at gjøre en saa grim Ting, der kommer naturlig ved den nylig anlagte danske, der ikke staar højt i Henseende til Kunst, men som føler dyb Trang til paa undersaatlig Vis at takke Monarken, som har skjænket den betydelige Privilegier. Som yderligere Bevis for, at saadanne

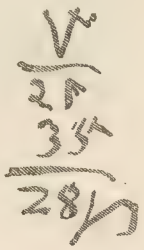
„Kongetallerkener" ere danske, kan endnu anføres, at Samlingen paa Rosenborg har erhvervet to med Frederik V's Navnetræk paa, og at *Casati* i sin iaar i Paris udkomne Bog om Rosenborg i Afsnittet *Fajences danoises inédites* afbilder to ham tilhørende (danske) Tallerkener, af hvilke den ene er dekoreret med Kristian VII's Navnetræk. Det synes altsaa, som om Fabriken i en lang Aarrække har tilvirket saadanne Tallerkener; men er dette Tilfældet, saa maa der være spredt mange saadanne rundt omkring i Danmark og Norge. Forhaabentlig vil en Del af dem komme frem igjen, og en eller flere muligvis med Mærker, der kunne vejlede.

Rosenborg ejer allerede en lille Samling Gjenstande, som formentlig ere udgaaede fra den her nævnte danske Fajancefabrik,

nemlig foruden de allerede nævnte bl. A. en stor, omtrent 1 Alen høj, ottekantet Urtepotte, der er mærkeløs, og dernæst et Par Gjenstande, der ere forsynede med Mærker. Hvad Urtepotten, der er kommen fra Frederiksberg Slot, angaar, da ligger Kriteriet for dens danske Oprindelse deri, at det vides, at Fabriken i 1726 leverede 30 saadanne Urtepotter til Fredensborg. De andre Gjenstande ere et Fad og en Apotekerkrukke. Hvad Fadet angaar,

da har det som Centrum i sin rige blaa Dekoration et dobbelt sammenslynget C 6 (Christian VI) og paa Bagsiden ovenstaaende Mærke; ogsaa Apotekerkrukken bærer Kristian VI's Navneciffer som øverste Midtpunkt i sin Dekoration, dens Mærke er imidlertid et andet, nemlig nedenstaaende, og Spørgsmaalet er nu, om Tiden vil bekræfte, at disse Mærker ere danske. Foreløbigt

kan det bemærkes, at Hr. Murmester *Frohne* ejer en Apotekerkrukke, fuldstændig som den her nævnte og med det samme Mærke (Katal. Nr. 2044), og at han om den kan oplyse, at den stammer fra Kallundborg Apotek.

Fabriken i Store Kongensgade, der anlagdes af et Interessentskab, gik 1749 over til en enkelt Mand, *Chr. Gierløw*, og fortsattes vistnok til hen imod Aarhundredets Slutning. Fra 1755 havde den en Konkurrent i en af Hof-Stenhugger *Jacob Fortling* i Kastrup paa Amager oprettet Fabrik.

Forlade vi nu de to Opstillinger med blaamalet, væsentlig Delfter-Fajance ved Overgangen fra Kristian IV's Afdeling til den

nyere Tid og gaa ned til den store Porcellænsopstilling i Frederik VI's Værelse, træffe vi der den Tallerken (Katal. Nr. 1052),

som her er gjengivet. Den skriver sig fra den ovenfor nævnte af Frederik V ved Blaa Taarn anlagte Porcellænsfabrik, der til forskjellig Tid forestodes af Forskjellige. Fra 1756 til 1760 styredes den af Tyskeren *Johann Gottlieb Mehlhorn* og fra 1760 til 1766 af Franskmanden *Louis Fournier*. Under denne Sidste synes den

at have præsteret det Bedste, som den nogensinde har frembragt. Rosenborg ejer 7 Stykker dekoreret Fourniersk Porcellæn og 2 Basrelieffer, der ogsaa tilskrives ham, men det ejer intet saa elegant og vel konserveret Stykke som den her afbildede Tallerken, skjønt et af dens Stykker utvivlsomt hører til samme Stel som den. Kanten er i Massen formet, som om den var kurveflettet, og er derpaa malet grøn, dog ikke over det Hele, den hvide Grund er nogle Steder bleven staaende for at prydes med paamalede Blomster, ligesom der midt paa Tallerkenen ses en Buket.

Denne Tallerken har paa Undersiden ovenstaaende Mærke, et forgyldt F 5, der ganske simpelt siger Frederik V, men tid-

ligere i Udlandet er blevet anset for et af den brunsvigske Fabrik Fürstenbergs Mærker. Stykkerne paa Rosenborg bære det samme Mærke. Vi vide imidlertid ikke, om dette Mærke kun er blevet brugt i Fabrikens Fournierske Periode og ikke f. Ex. ogsaa af Mehlhorn. Dette kan dog næppe for Tiden oplyses, vi savne nemlig tilstrækkeligt Materiale; men just derfor vilde det være interessant at faa oplyst, om der ikke i flere af de Familier, som stod Frederik V nær (den Moltkeske, Schulinske, Rosenkrandske o. s. v.) skulde findes endogsaa hele Servicer af dansk Porcellæn fra Fabriken ved „Blaa Taarn“. Den her afbildede Tallerken er, som Kataloget oplyser, en kongelig Gave til Gehejmestatsminister *J. S. Schulin* og ejes af Fru Lensgrevinde *Dannemand*, der tidligere har foræret afd. Kong Karl XV og Samlingen paa Rosenborg nogle Stykker Fourniersk Porcellæn.

Fabriken ved „Blaa Taarn“ nedlagdes 1766, og dens Inventar blev overladt til *Frantz Heinrich Müller*, Grundlæggeren af den Fabrik (1775), som 1779 blev overtagen af Kristian VII som den kgl. danske Porcellænsfabrik med det bekjendte Mærke: de tre bølgende Linier, et Mærke, der ikke tilhører Fabriken alene som kongelig, men er brugt af den lige fra dens første Oprin-

delse, hvad man kan se bl. A. af de paa Rosenborg opbevarede Kopper med Datoen den 29de April 1775 og med Indskriften: „Gud giver Lykken til Porselins-Fabrikken“. I Almindelighed er Mærket blaat, men i Hr. Kjøbmand *P. Simonsen* rige Samlinger i Kristiania findes to firkantede Urtepotter, med brudte Hjørner, der ere signerede med tre røde Streger (vistnok ovenpaa Glasuren) og Ordene: „*Ondriip mahlt*“, ligeledes i Rødt. Dette er forunderligt, men *Fr. Jaennickes* iaar i Stuttgart udkomne store Bog *Grundriss der Keramik* omtaler, at en Porcellænsmaler *H. Ondrijp* skal have virket i Kjøbenhavn; vi staa da her ved et Arbejde af ham, og til nærmere Bestemmelse af Tiden kan det erindres, at Urtepotterne ere en Gave fra den norske Stormand Bernt Anker

(† 1805) til den ældre Generalinde Mansbach. De ere prydede med Billeder af Melpomene og Polyhymnia, Euterpe og Thalia.

Som et paa Udstillingen værende Stykke, der vedrører den kgl. Porcellænsfabrik, skal her endnu nævnes Nr. 1434, en Overkop med de i Blomster malede Bogstaver J G B; den skal være malet af en af Fabrikens første fra Udlandet indforskrevne Malere *Johan Gotfred Bayer*.

Foruden Virksomheden i de større Fabriker har Danmark selvfølgelig rundt om paa Landet udfoldet en ikke ringe keramisk Virksomhed. Jydepotterne og det bornholmske Lertøj ere gode Exempler. Er det vanskeligt at holde Regnskab med de egentlige Fabriker, er det imidlertid endnu vanskeligere at gjøre det med den mere populære Keramik, hvis Frembringelser kun ere Godtkjøbsvarer uden Mærke, saaledes som det ovenfor S. 36 afbildede Fixerbæger i Bogform. Flere af de i Bondestuerne og andensteds udstillede Lervarer ere muligvis ogsaa dansk Fabrikat (s. f. Ex. Katal. Nr. 2012), men det er vanskeligt at godtgjøre det. Et Stykke, som i denne Henseende bærer et ydre Kjendemærke paa sig, er den paa næste Side afbildede ganske barokke saakaldte Flødepotte med Laag (Katal. Nr. 1047), nærmest vistnok bestemt til at koge Barnemad i; paa Laaget af en lignende Potte, der ogsaa findes paa Udstillingen (Katal. Nr. 2014), er der anbragt en Vugge med et Barn i. — Den egentlige Potte og det egentlige Laag ere begge omgivne af et Overtræk med gjennembrudte glasserede Ornamenter, der for Pottens Vedkommende ende i tre med Maskeronansigter prydede Ben og for Laagets Vedkommende i et Mandshoved med Paryk og trekantet Hat; Potten er yderligere forsynet med to Indskrifter, foroven langs Randen læses: „*Hvad Min Gud Vil. Vil (?) ske Alltid (?) Anno 1759*“ og paa et Skjold paa Siden: „*Soli (?) Deo gloria Holbech Anno 17 . .*“ Det er et Par Steder, som om den Haand, der har skrevet Indskriften, først har skrevet Et og derpaa rettet det til noget Andet. Det sidste Aarstal er helt utydeligt, men skal vel være 1759 som det ovenfor staaende.

Naar jeg nu standser, er det fordi mit Æmne væsentlig er udtømt. Den danske Keramiks Historie er endnu en ung Videnskab, men en Gang vil den forhaabentlig blive saaledes oplyst, at

den vil faa sit Kapitel i de store Verdens-Haandbøger. Som et sidste Suplement skal jeg henlede Opmærksomheden paa, at den

Stentøjsfabrik paa Gudumlund ved Aalborg, som i Krigsaarene efter 1807 spillede en Rolle, førte en Bi som Mærke i sine Frembringelser.

Det ovenfor udtalte Haab, at der efterhaanden vilde fremkomme flere „Kongetallerkener“ muligvis med Mærker, er hurtigt gaaet i Opfyldelse. Samlingen paa Rosenborg har efter Udstillingens Lukning erhvervet en Fajancetallerken med Frederik V.'s Navnetræk i Blaat paa Forsiden og med omstaaende Mærke paa Bagsiden.

Der foreligger altsaa nu tre Mærker, som det gjælder om at finde Pendanter til. Skulde det være muligt at finde en Række Tallerkener, Fade o. lign. her i Landet med just disse Mærker, vil det formentlig uomtvisteligt være afgjort, at disse Mærker ere

danske. — Samlingen paa Rosenborg har samtidig erhvervet et andet meget interessant Stykke, nemlig et hvidmalet Anretter-

bord med forgyldte Kanter, hvis Plade er af Fajance, og denne bærer paa sin Underside Mærket:

Pladen er altsaa formentlig gjort i den 1755 af Justitsraad *Rambusch* i Byen Slesvig anlagte Fajancefabrik, der bestod til opimod 1820. Pladen er dekoreret med et blaat (paatrykt) Genrestykke: to legende Drenge, omgivne af forskjellige Vaser, Obelisker og Træer.

VI.

Noget af det, der næst Portrætterne særlig falder de Besøgende i Øje paa Udstillingen er de udstillede Møbler, og navnlig synes da Møblerne fra, hvad man plejer at kalde Kristian IV's Tid, at interessere, hvad der ogsaa er ganske naturligt, ti der findes næppe paa Udstillingen Noget, der tydeligere fortæller, at denne Tids daglige Liv har været forskjelligt fra Nutidens. Datiden synes kun at have kjendt faa Arter af Bohave: Kister og Skrin, Skabe og Senge, Borde og undtagelsesvis Stole. Dens Stuer, der maa tænkes af kun ringe Omfang og med kun dunkelt Lys gjennem smaa Vinduer, have været sparsomt, men solidt møblerede.

Saa vist som imidlertid flere af Møblerne i Udstillingens første Halvdel langtfra fuldt ud kunne siges at repræsentere hin Tid [1], saaledes kunde det jo tænkes, at Udstillingen ikke har faaet alle Tidens Møbler med. Det givne Skema synes muligvis bedre at passe med Kæmpevisernes Tidsalder, da Kongen sad med sine Mænd „over breden Bord“ og Husfruen i Højenloft „vel bredte sine Bænke“. Ikke at tale om, at de nævnte Visers Tid i meget vistnok bliver just det 16de Aarhundrede, i hvilket en stor Del af dem er nedskreven, turde det i og for sig anses for sikkert, at Udstillingen har givet et i alt Væsentligt rigtigt Begreb om Datidens Møbler, hvad formentlig vil fremgaa af Nedenstaaende, hvori vi efter gamle Inventarielister skulle søge at give en nogenlunde detailleret Udsigt over dem.

[1] Af Skabet Nr. 46 er formentlig kun de udskaarne Vaabener fra 1587; i Skabet Nr. 2054 ses vistnok et Stykke af en udskaaren Altertavle; om Skabet Nr. 179 hedder det i Kataloget: „har oprindelig været et Hængeskab, Benene ere tilsatte“ o. s. fr. I Almindelighed kan det erindres, at enhver „Restaurering“ langtfra altid er heldig for vedkommende Møbels Karakter.

Hvad der strax er iøjnefaldende, er den store Rolle, som Kister og Bænke spille, to Stykker Bohave, der, som vi nedenfor skulle se, i Meget nærme sig hinanden. Hvilken Rolle Bænkene med Husbondens Højsæde spillede i Oldtiden, skulle vi ikke her komme ind paa, men det er utvivlsomt et fra Fortiden bevaret Træk, at den, der gjorde Indførsel i et Hus, skulde tage Plads paa Gavlbænken, der altsaa særlig repræsenterede Huset; 1493 blev denne Skik overholdt ved en Indførsel i Slagelsekanten; „vi satte fornævnte Hr. Hendrik Meyenstrop paa Gavlbænken i fornævnte Hus, og overantvordede vi ham der Huset“. Allerede heraf fremgaar det formentlig, at Datidens Huse vare udrustede med faste Bænke, hvad der yderligere bekræftes af en Fortegnelse fra 1563 over en Del Gods, som Mogens Gyldenstjerne ejede i Malmø. Det fandtes i tre „Bænke“, der efter Beskrivelsen gjøre Indtryk af at være faste („den Bænk næst Skorstenen hos Skiven“; „den Bænk paa den nordre Side op til Skorstenen“; „den Bænk næst op til Slagbænken“). De Bænke, der her tales om, ere saakaldte Kistebænke, hvormed vi f. Ex. se et Kammer blive udstyret 1575 paa Kronborg, og Kistebænken har vist nok været den almindeligste Form for Datidens faste Bænke; det gjaldt nemlig om at benytte Værelsernes sparsomme Rum paa bedste Maade. Bænkene vare ikke blot til at sidde paa, men de maatte ogsaa gjøre anden Nytte. Vi træffe foruden Kistebænke baade Slagbænke og Foldebænke. Slagbænkenes Benyttelse er efter den endnu herskende Sprogbrug utvivlsom, men den bekræftes yderligere ved, at f. Ex. den forhenværende Prior i Odense, Kristen Povlsen, i sit Testamente 1574 nævner „en Slavbenck, som mine Drenge ligge uti“, og Foldebænkene have utvivlsomt haft en lignende Anvendelse. I Hans Herolds Bo (1524) forekommer „en Foldebænk og derudi en Dyne, et Par Lagen og en Hoveddyne“. Det er formentlig ikke i Uoverensstemmelse hermed, at *N. Jonge* der (1798) beskriver den sjællandske Almue, forklarer Foldebænken som en Bænk, „hvor Rygstødet kan paa en i Midten af hver Ende bevægelig Tap drejes, til hvad Side man vil“. — Endnu nævnes ogsaa Skivebænke, d. v. s. Bænke, særlig hensatte ved Stuens Skive eller Bord.

Som vi have set, gjorde Bænkene ofte Tjeneste som Kister, og naar vi mellem Tidens mange Kister (jernbundne Kister,

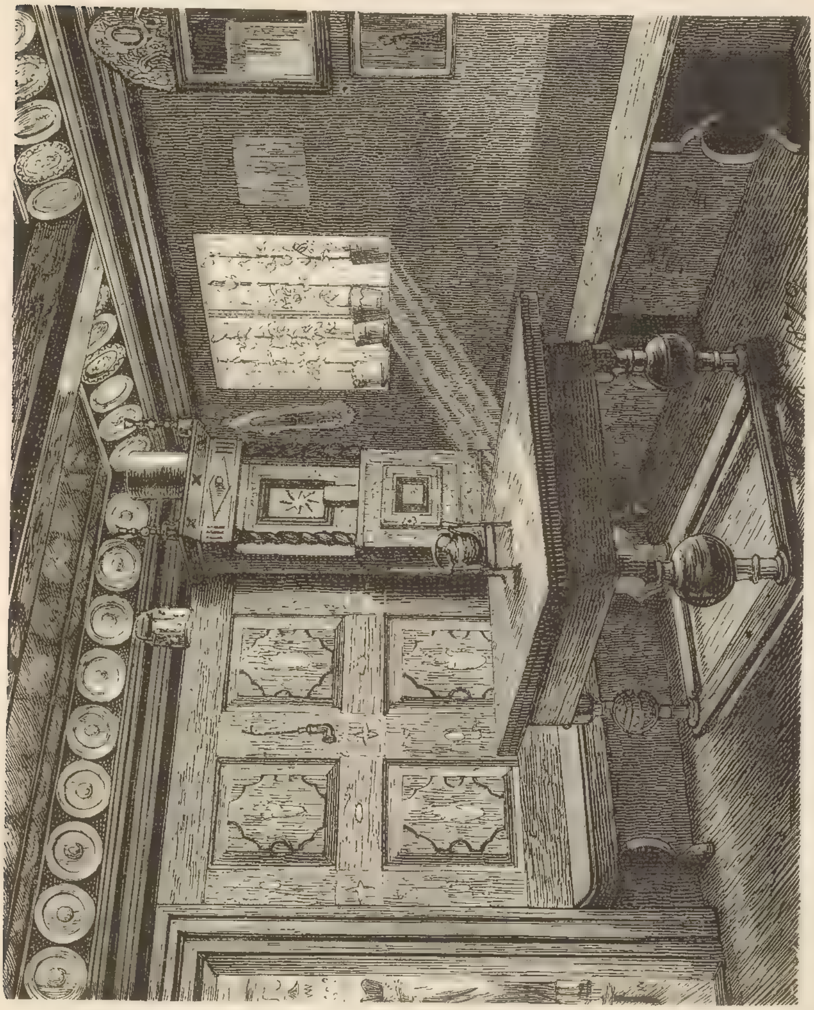
Fodkister, d. v. s. Kister paa Fod, o. s. v.) høre om Ryggekister, da bør herved utvivlsomt forstaas Kistebænke med Rygstød; i Frederiksborgs Inventarium for 1650 nævnes „en Kiste med Ryg". Hvad Dragkister angaar, da har jeg ingen saadanne fundet, men det er formentlig kun Navnet, der mangler; 1650 findes der paa Frederiksborg „en stor Kiste med tre Drageskuffer under". — En særlig Art Kister danne de saakaldte Arke eller Ørker. De nævnes i Kæmpeviserne, og i Hans Herolds Bo (1524) var der to Arke, ligesom der 1534 var Ørker baade paa Vordingborg Slot og paa Lindholm. — Kister af smaa Dimensioner kaldtes Skrin; *Færdesskrin* var, hvad vi nu nærmest vilde kalde en Koffert; men selve dette Ord træffe vi da ogsaa; 1456 nævnes en *confer* imellem noget Gods i Bergen.

Bænkene og Kisterne have som Regel været anbragte langs Væggene og i Regelen vistnok været fastgjorte til dem, og i et af Værelsets Hjørner har da formentlig Bordet eller Skiven haft Plads, paa lignende Maade som det ses paa omstaaende Billede, der viser Hjørnepartiet af Udstillingens Amagerstue. For os ere Udtrykkene Bord og Skive væsentlig synonyme, men muligvis har Datiden kjendt en Forskjel; sikkert er det i alt Fald, at der sondres mellem Skiveduge og lange Duge, og muligvis er det saa kun mindre Borde, der kaldtes Skiver. For Øvrigt har der været baade „trinde" og firkantede Skiver ligesom Udtræksskiver, Fodskiver, Skjænkeskiver og Diskskiver; de to sidste Arter skulle vi nedenfor komme tilbage til. Af Borde nævnes Foldeborde og Slagborde, hvad der muligvis er det Samme. Saa vel Bordene som Skiverne vare ofte forsynede med Skuffer, ja Peder Oxe havde en Skive med et Skab under.

Hvad Datidens Senge angaar, da have de sikkert ofte været faste i Huset eller med andre Ord en Slags Alkover; karakterisk er det saaledes, at da Hans Herolds Løsøre i Kjøbenhavn beslaglagdes 1524, opskrives „paa det Loft, som Gjæstesengene staa", en Del Dyner, men ingen Senge, hvad der formentlig taler for, at disse ere blevne regnede til den faste Ejendom[1]. Føje vi

[1] Hermed kan jævnføres, hvad der læses i Schades Beskrivelse over Øen Mors (1811, S. 358): „I Almindelighed finder man ved den nordre Side af Dagligstuen tvende Alkovesenge med dobbelte Døre for og stundom desuden en saakaldet Vraa-

nu hertil Skamler og Skærmbrædter, have vi utvivlsomt kun Skabe og Stole tilbage.

seng under Udskudet ved Kjøkkenet". — Vraaseng er (jvfr. Vraaskab, Vraastol) en Seng, der skal staa i et Hjørne eller en Krog; Udskud betyder Udbygning, Tilbygning.

I vore gamle Provinsiallove nævnes Skrin og Kister som det Bohave, hvori Befolkningen gjemte sine Ejendele; Skabe forekomme ikke, og heraf kunne vi muligvs slutte, at Skabet er et senere tilkommet Møbel, men sikkert er det igjen, at Skabet er tidligere end Stolen. Vi gaa da først til Skabet. 1492 nævnes paa Kokkedal i Jylland et „jernbundet" Skab, men i Prior Kristen Povlsens Testamente (1574) forekommer ikke alene „et stort godt Egeskab udi Muren med 6 Laag [ɔ: Døre] og Laase for", men et Kandeskab „med fire Laag og en Laas for det ene Laag" og desuden tre Bogskabe, ikke at tale om et *Tresur* „med en Laas og Laag for og Skuflad [ɔ: Skuffe] under"[1]. Men hvad er et Tresur. Hans Herold ejede (1524) et „treswndher", og Peder Oxe († 1575) efterlod sig i det mindste to „tresuor". Saa ganske sjældent har Møblet ikke været, men herved oplyses vi ikke om dets Udseende. Raadspørge vi *de Labord* og *Viollet le Duc*, da træffe vi paa et Slags (trappeformet) Etagere, ofte forsynet med skjønne Duge, til at sætte Glas, Sølvtøj og lign. paa, som kaldes *dressoir*, hvoraf Ordet „Tressor" muligvis kan være kommet, men medens Etageren er et aabent Møbel uden Døre, havde Kristen Povlsens Tresor baade Dør og Skuffe, d. v. s. det var et Skab. Og at Tresoret virkelig var et Skab, fremgaar t. Ex. yderligere deraf, at der i Aaret 1600 paa Kronborg fandtes et Tresor med Glasvinduer for. Under disse Forhold kan det godt være, at et Tresor — som en Nutidsforfatter (Troels Lund) vil — er et stort, udskaaret Skab paa høje Ben (jeg for mit Vedkommende har blot Intet at støtte det paa), og jeg skal her endnu kun gjøre den Henstilling, om Ordet Tresor ikke muligvis kunde staa i Forbindelse med et Ord, som forekommer i den halmstadske Forening (1450), naar det hedder, at ethvert af de tre nordiske Riger skulde have sin „*træsel*". Ordet, der senere bliver til „Dressel", betyder Skatkammer og staar formentlig i Forbindelse med det latinske *thesaurus* (fransk: trésor, plattysk: trezerie). Overgangen fra et Skatkammer til det Skab, hvori Skatten gjæmmes, er ikke vanskelig. Frankrigs *dressoirs* finde vi muligvis i vore Skjænkeskiver og Diskskiver; 1497 tales der i Flensborg om Skjænkeskiver „van

[1] 1650 fandtes i Sølvkammeret paa Frederiksborg „en Regade med fire Hylder, som Sølvet staar paa". Hvad er en Regade?

viff stucken“, hvilket kan forstaas som trappeformede Etagerer med 5 Trin. 1638 var der paa Kjøbenhavns Slot „zwei kleine Schenckdische von feurenholtz mit zwey decken von Roth vnd grüne Laken darauff“.

Vi komme nu til Stolene. Medens de ovenfor nævnte Møbler kunne føres op til mindst det 15. Aarhundrede, kan dette ikke gjøres for Stolenes Vedkommende, naar man tænker paa de almindelige Stole i Beboelser; Kirkernes Kannike- og Korstole skulle her lades ude af Betragtning. Tidligst træffe vi da Stole omtrent 1530 hos Kjøbmand Mathias Clausen i Odense. I en Fortegnelse over hans Bohave træffe vi 4 Bagstole, hvad der vistnok vil sige det Samme som Rygstole, d. e. Stole med Ryg. Paa Bregentved findes 1545 7 Bagstole og en Foldestol, Prioren Kristen Povlsen har 2 Bagstole (1574), og lignende Stole finde vi 1600 paa Kronborg, der bl. A. ogsaa er forsynet med 55 smaa „Wandstolle“ (Stole til at stille mod Væggen, med forholdsvis raa Bagsider?), men særlig karakteristisk er det, at medens f. Ex. et af dette Slots Kamre, der kaldes Dronningen af Skotlands Kammer, er møbleret med 7 Bænke, har det kun 1 Stol (Bagstol). I de almindelige Huse vare Stole sjældne, endog langt ind i det 17. Aarhundrede, hvad vi specielt høre om fra Odense, og det er først paa de kongelige Slotte, at de efterhaanden træde frem. 1575 beordres *Jesper Snedker* til foruden Kistebænke at gjøre 12 Stole til et Kammer paa Kronborg; i Aaret 1600 gjøres der 51 Stole til „Lysthuset“ ved Frederiksborg, og 1634 bestilles der ikke mindre end 300 Stole til Kjøbenhavns Slot („hvoraf de 150 skal være med Ryglæner og de andre foruden Ryglæner“), et Antal, der synes at tale for, at dette Slot tidligere kun har haft faa Stole, navnlig naar det samtidig hedder, at der skal bestilles 12 Borde, og at Slottets Senge om muligt skulle repareres. Det er herefter noget overraskende, at Udstillingen har en Stol at opvise, der formentlig er fra 1541 (Katal. Nr. 27). Det er en rund med 8 Ben forsynet Stol med Ryglæne, hvis Sæde er betrukket med Gyldenlæder; Aarstallet 1541 er indskaaret bag paa den, og om dens Historie kan oplyses, at den i en meget ødelagt Tilstand er funden paa Loftet i et Hus paa Nørregade i Odense, der i *Tegninger af ældre nordisk Arkitektur* (3 R., 1879 Nr. 13) betegnes som det

ældste Bindingsværkshus i Odense, og i hvis Portbjælke er indskaaret: *Mester Thomas Rab. 1541. Sancte Georgii Dag ij Ottense By var jeg opreest af Ny. Eiler Rønnow*[1]. Som man ser, er det det samme Aarstal, der læses paa Huset som paa Stolen, og det skal fremhæves, at Stolens nuværende Ejer, der har ladet den restaurere og nøje har undersøgt den, er overbevist om, at Stolens 1541 ikke er en senere Tilføjelse.

Imod det Resultat, vi ovenfor ere komne til, at Stole navnlig i det 16de Aarhundrede vare sjældne her i Landet, kan det formentlig ikke anføres, at Sagaerne og Oldskrifterne kjende Stole, ti „Stol" i dem betyder nok saa ofte Bord eller Bænk som det, vi nu kalde Stol. I Norge kjendes de saakaldte Kubestole, runde, massive Stole, der med samt deres Ryg ere udskaarne af eet Stykke Træ; Tyge Brahes Stol i oldnordisk Museum er en saadan, og disse Stole have vistnok i Danmark været kaldt Knubstole. Norge kjendte imidlertid ogsaa saakaldte Brugdestole, hvorved forstodes Bænke med Ryg (Brugde) uden Sidestykker.

Spørge vi nu, af hvilket Stof Datidens Møbler vare gjorte, da træffe vi Fyrretræs Senge, Skabe og Borde, en Skive af Bævre-Ask (Biffuer Esk), hvad dog vistnok skal være Asp, Bagstole af Asketræ, en Rygstol af Æbletræ o. s. v., men først og fremmest Møbler af Egetræ, og de Ting, om hvilke det hedder, at de ere af „*Vognskud*", ere ogsaa af Egetræ. Dette underlige Ord er det engelske *wainscot* og det plattyske *wagenschot*, der bruges i Betydning af Panel (tysk: Wandschütz), og da Datidens Panelværk altid gjordes af udsøgte, knastfri Egebræder, kom Ordet efterhaanden til at betyde (istedenfor Panel af udsøgt Egetræ) godt Egetømmer i Almindelighed. Vognskud betyder dog vistnok oprindelig Vognfjel (Vognskodde). Møbler af Bøgetræ synes det vanskeligt at paavise. *Allen* omtaler nok saadanne, men det er, fordi han har læst Bagstole som Bogstole og igjen forklaret dette som Stole af Bøg. Derimod finde vi fremmede Træsorter anvendte. Imellem Peder Oxes Efterladenskaber findes saaledes baade Skrin og Kister af Cyprestræ. Paa Frederiksborg fandtes 1650 en „stor Cipris Kiste, som skal være kommen af Candia", mange Møbler af Iben-

[1] „Tegninger af ældre nord. Arkitektur" har Madmas, der her er gjort til Thomas, og Eier Rono, der her er læst Eiler Rønnow.

træ og endelig to Skabe af „sort og brunt indiansk Træ". — Mærkes kan det endnu, at Tiden kjendte Kurvesenge.

Vende vi os nu til Møblernes Udstyrelse, se vi fuldstændig bort fra de saakaldte Bænkehynder eller Bænkedyner, som brugtes til at lægge paa Kister og Bænke; de falde ind under Textilindustrien. Stolene skulle vi heller ikke dvæle længe ved, og kun anføre, at Kristian IV 1634 vil have de 300 Stole til Kjøbenhavns Slot „forede med rødt Klæde paa 3 Daler Alen istedenfor Læder, som andre Stole fores med", og desuden skulde de „stikkes" med gul Silke og beslaas med Messingsøm; forinden de beklædtes med Klædet, skulde de stryges røde. Ogsaa Møblernes Maling skal kun nævnes. Man synes at have yndet livlige Farver. Hans Herold har et Skab „med røde Laase og Hængsler", og vi træffe gule, grønne og blaa, men dog navnlig røde Møbler; 1638 finde vi i Dronningens Gemak paa Kjøbenhavns Slot „zwey rothe Kistenbencke" og „ein klein roth Schapff", ikke at tale om 1650 paa Frederiksborg Rygstole med Armelæner, som ere „forsølvede, forgyldte og med adskillig Farve formalede". Hvad særlig Kister og Skabe angaar, da vare de ofte forsynede med Jernbeslag („jernbundne") — Peder Oxe efterlod sig Skrin, der vare beslaaede dels med „blanke Jern", dels med „røde Jern" — og under Beslaget vare Kisterne undertiden betrukne med Læder; paa Udstillingen findes en med sortmalet Læder overtrukken Egetræskiste med Messingbeslag; paa Laaget ses det Sehestedske Vaaben i drevet Messing (Katal. Nr. 177). Imellem Peder Oxes Efterladenskaber fandtes endelig en stor Fodkiste „med Oxxer oc Giøer wabenn paa", men disse Vaabener have vistnok været udskaarne i Kisten, muligvis paa lignende Maade som det paa Udstillingen ses paa den pragtfulde, broget malede Kiste Nr. 204, der tilhører Lehnsgreve *Frijs-Frijsenborg*. Paa den er der paa Forstykket indskaaret de Bilders Frijsers, Parsbergers og Gyldenstjerners Vaabener. Den har muligvis hørt til Vibeke Gyldenstjernes Udstyr, da hun 1574 ægtede Niels Frijs, og synes i ethvert Tilfælde ikke at kunne være yngre end 1611, da Niels Frijs døde. Hans Hustru døde først 1613. Herved ere vi komne ind paa, hvad vi særlig skulle dvæle ved, Møblernes Udstyrelse fra Træarbejdernes Haand med Udskæring og Lignende, og vi skulle her navnlig have Opmærksomheden henvendt paa

Sengene, der, efterhaanden som Tiden forlod Alkovesystemet, synes at være bleven udstyrede med særlig Pragt.

Dronning Kristine faar 1508 to „Vognskud“ (eller med andre Ord to Egetræs Paneler) til sin Seng paa sin Gaard i Odense[1]. Her kan der ved Seng være ment Alkove, men naar der mellem Peder Oxes efterladte Løsøre findes bl. A. to „Panelsenge i Rudeværk“, maa der her tænkes paa frit staaende Senge, ved hvilke Alkovetraditionen dog endnu synes at hænge. Alkove er et arabisk Ord, der bl. A. betyder lille Værelse. De panelede Senge, der sikkert alle have været udstyrede med Himmel, have dannet ligesom et Værelse i Værelset, i hvilken Henseende det er af Interesse at høre, at der 1653 „til Hans Printzl. Naades Fornødenhed“ gjøres en Himmelseng med ikke mindre end 5 Døre omkring; Dørene ere dog med „Gadderværk“, d. v. s. Gitterværk. Navnlig Sengehimlene anvendtes der en umaadelig Pragt paa; disse, der vare af kostbare Tøjer, skulle dog ikke nærmere beskrives her, hvor vi kun have med Sengestederne at gjøre, men ogsaa disse vare pragtfulde. Paa Frederiksborg fandtes der 1650 bl. A. en „indiansk“ Seng med „4 store Stabeler af Træ, udskaarne med Billedsnider-Arbejde, med samt 4 Knapper, overalt ganske forgyldt. Sammeledes et Stykke ved Hovedet til samme Seng udskaaret og ganske forgyldt paa den ene Side og paa den anden Side sort anstrøget og formalet med Guld udi adskillige Blomster“. 1638 fandtes der paa Kjøbenhavns Slot flere „fornitzede“ (d. e. forsirede) Senge „auch etwas mit schwartzem holtz eingelegt“, og mellem Peder Oxes Efterladenskaber var 2 store Herresenge, „som ere udskaarne“. Og som det gik med Sengene, gik det med andre Møbler. Mathias Clausen ejede (c. 1530) et Skab med Panelværk; Peder Oxe efterlader bl. A. et Skrin „i Rudeværk“; i Aaret 1600 findes paa Kronborg 6 store „parnellede schaffue, som ere fernidtzett“, og 1650 træffe vi paa Frederiksborg en „udtrækken Skive af Vognskud, fornitset og med fire Piller under, hvilke ere indlagt med sort og hvidt Træ og med hvidt Træ limet paa Foden“. Vi

[1] Det er ganske mærkeligt, herved at se Vedel Simonsen (Odense Bys Historie II, 1, S. 112) udtale: „Ordet Voghnskod skal formodentlig deriveres af „Vaage“, *vigiliæ*, og altsaa betyde Noget, der skydes for om Aftenen og Natten, f. Ex. Sengeskodde eller Sengegardin“. Nu vide vi det bedre.

høre om panelede Skjærmbrædter og endelig om Værelser, der helt paneles, baade paa Vægge og Loft.

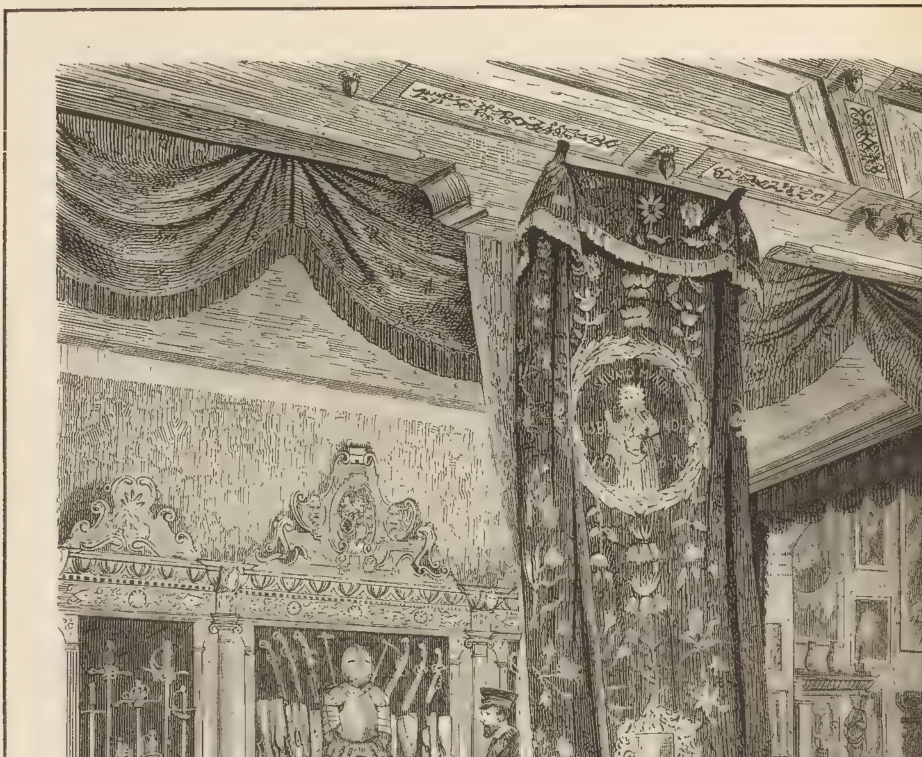
Det synes heraf at fremgaa, at Datiden maa have haft en duelig Haandværkerstand, og da navnlig duelige Snedkere;

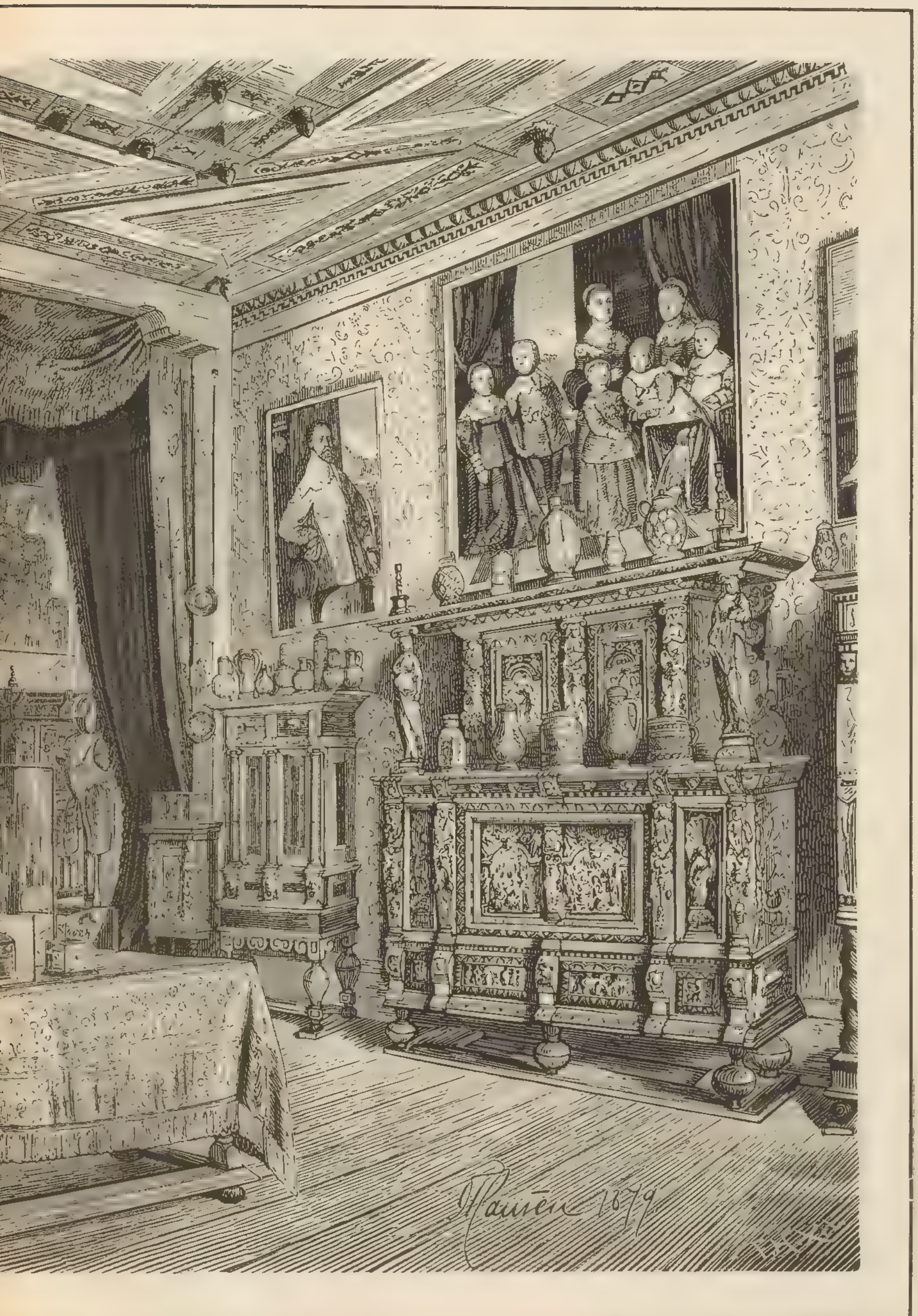
hvor godt er f. Ex. ovenstaaende Skabsfylding, der findes paa Udstillingen (Katal. Nr. 218), ikke skaaret. Det er de hellige tre

Kongers Tilbedelse, som ses paa den, et den Gang almindeligt og meget yndet Emne. Som de fremdragne Exempler formentlig vise, stiger Pragten imidlertid, efterhaanden som vi komme frem i det 17. Aarhundrede, og der maa derfor selvfølgelig være Forskjel mellem Haandværkernes Dygtighed tidlig i det 16. Aarhundrede og senere; ja meget lader ane, at navnlig Snedkerne her i Landet i det 16. Aarhundrede langtfra have været særdeles duelige, og det bliver da et Spørgsmaal, hvor vidt Tidens Møbler ere gjorte her i Landet, hvilket de næppe ere.

Det er selvfølgelig ikke afgjørende, at der 1534 nævnes en „franzosk" Kiste paa Vordingborg, at Peder Oxe efterlader sig forskjellige „finske" Æsker, eller at der paa Frederiksborg findes to „engelske" Senge. Det kan være Tilfældigheder, men naar vi atter og atter høre om „pryske" (preussiske) Kister og Danziger Senge, da peger dette paa en bestemt Indførsel, ti det kan ikke forstaas som Kister efter preussisk Mønster og Senge efter Danziger-Mønster; herimod taler bl. A. et Forbud af 1508 i Lübeck mod der at sælge *fremmede* Møbler, idet der herfra gjøres følgende Undtagelse: „de *prusseschen* kysten, laden vnde schappe mach men wol vorkopen na older wanheyt". Nogle fra Danmark hentede Exempler kunne ogsaa vise, at vi her staa overfor en Indførsel. 1554 heder det for Kjøbenhavns Vedkommende, at ingen Fremmed, som hid kommer, maa Snedkerne til Skade sælge Stettinske Skiver m. m., og 1634 forordner Kristian IV, at der skal bestilles en Del Senge i Kjøbenhavn eller Danzig. Uden Betydning i denne Sammenhæng er det heller næppe, at der 1611 betales Fragt for fire Kister farvet Træ, som kom til Frederiksborg fra Stettin. Danmark fik mange Møbler fra Nordtyskland, hvad der yderligere bekræftes derved, at da Hertug Magnus 1558 foretog en Udenlandsrejse, kjøbte han, som det synes at fremgaa af Regnskaberne over Rejsen, først sin Rejseseng i Hamburg. Et andet Spørgsmaal er det imidlertid, om Møblerne (de preussiske Kister maaske undtagne) ere blevne gjorte i Nordtyskland, og om Stettin og Danzig ikke blot have været Transitstæder. Meget taler for denne Antagelse, og sikkert er det, at Danmark har faaet en Mængde Møbler fra Holland. I Grevens Fejde mister Knud Rud ikke mindre end 6 *„hollandske"* Senge; i Inventarier fra

Parti af Udstillingens I

Kristian IV's Afdeling.

Odense benævnes de forekommende Stole i Regelen *„hollandske"*, og 1633 forordner Kristian IV, at Johan Braem „skal fra *Holland* lade komme ti store Stole, saasom de ere, som samme Braem til Frk. Annas, salig, Udfly [ɔ: Udstyr] forskaffet haver, hvilke Stole smuk subtilig skulle udskæres og forgyldes". Navnlig under Kristian IV var der en meget livlig Forbindelse med Holland.

Efter saaledes at have søgt Oplysning hos selve Møblerne, skulle vi vende os til Haandværkerne, der den Gang gjorde Møbler her i Landet, og vi ville herved formentlig faa det Resultat bekræftet, som ovenfor er antydet, at det 16. Aarhundredes Møbelhaandværkere i Danmark kun vare lidet duelige; først i det 17. Aarhundrede stillede Forholdene sig bedre. Forinden skulle vi imidlertid i al Korthed se lidt paa nogle tilsvarende nordtyske Haandværkere, ti det er ikke uden Interesse, at vi f. Ex. i Lübeck i det 15. Aarhundrede, istedenfor hvad vi kalde (Møbel-) Snedkerprofessionen, træffe to Professioner; her er *Kistemagere* og *Kuntor-* eller *Panelmagere*, og disse Sidste kaldes særlig *Snyddeker*, fordi de forfærdigede Snitværk (d. e. udskaaret Værk). Først 1620 smeltede de to forskjellige Lav i Lübeck sammen til eet (Tischleramt). Hvilken af de to Professioner der er den ældste, kunne vi ikke historisk paavise, men sandsynligvis ere Kistemagerne ældre end Kuntormagerne. Kisten er, som ovenfor paavist, et meget gammelt Stykke; den kan bruges baade til Opbevaring og som Bænk, ja som Bord, og hvad er et Skab egentlig Andet end en eller to endestillede Kister? Vi hørte jo ogsaa ovenfor, at der 1574 tales om Laag, ikke om Døre paa Skabe, og underligt er det i de lybske Kistemageres Skraa af 1508 at høre om 6 Fod høje „Kister". Kistemagerne lavede navnlig Kister og Skabe, men Kontormagere foruden i alt Fald enkelte Kister og Skabe, Skjænkeskiver og lign., *„pannelwerck, schniddekerwerck vnnd kunthorwerck vnnd dartho poste mit basementen* [d. e. Piller med Fodstykke]" o. s. v.

Forinden vi drage nogen Slutning af, at dette Modsætningsforhold ikke findes i Danmark, skulle vi imidlertid stanse ved Ordet *„kunthorwerck"*, og det saa meget mere, som vi ogsaa i Danmark træffe „Kontorer". 1524 opbevares i Kancelliet paa Kjøbenhavns Slot Brevskaber „wtij ett qwmtor". Slaa vi efter i

Moths Ordbog (1700), finde vi, at „Kantor“ betyder dels et Skrivekammer, dels et Skriverskab, og den sidste Betydning er formentlig den ældste. Kontor (fr. comptoir, lat. computatorium) er vist nok oprindelig et Møbel (Bord?), ved hvilket Pengeudtællinger fandt Sted og derefter i Almindelighed et Møbel til Brug ved, hvad vi nu kalde Kontorforretninger. 1661 gjorde Hofsnedker *Hans Balche* „it Schriff Cantor udj Ko. Mayt. Soffue Cammer aff Ostindisch welluchtendis træ, som Hans May. selffuer der til ladet leffuere; samme Cantor fuld med Schufflader och en Klappe til at legge ned paa 2 winger, som kand slaa ud fra foeden“. Kontoret har ikke været noget højt Møbel, det findes oftere angivet til en Højde af 5 Kvarter, og det er derfor ganske naturligt, at vi paa Kronborg (1600) træffe en Fod til et „Cantor“; i Regelen har det vist nok haft Plads paa et Bord. Samtidig findes Ordet imidlertid i den anden ovenfor nævnte Betydning. 1655 gjør *Henrik Balche* et Bogskab til „Prindsens Hofmesters Kontor“, og samme Aar gjør han hos „Mathis Kjøkkenskriver en Kantor, oventil med gjennemsigtig Tralværk og indentil med 9 Reoler, et Bord“ o. m. m. I det første Exempel betyder Kontor utvivlsomt „Skrivekammer“, og i det andet er der vistnok Tale om en afskildret Del af et Værelse til deri at føre Regnskaber. Nu er imidlertid Spørgsmaalet, om ikke „*Kunthorwerck*“ just er saadanne Skillerum, som der her sigtes til. Det er i en Strid mellem Kontormagerne og Tømrerne (1503), at det udtales, at de første maa gjøre „pannelwerck, schniddekerwerck vnnd kunthorwerck“.

Som ovenfor nævnt, findes Forskjellen mellem Kistemagere og Kontormagere ikke i Danmark. Kun i Flensborg kan der i det 15de Aarhundrede paavises nogle Kistemagere; 1445 faar *Claus Kistemager* der 3 Mk. mindre end 4 Sk. „vor pöste to makende vnde vor en schap vppe dat radhus“. Om de have udgjort et Lav for sig overfor Snedkerne, kan næppe oplyses, men i Slutningen af det 15de Aarhundrede og senere er der formentlig kun et fælles Lav, Snedkernes, og disses Mesterstykke bestaar (1497) i „ene schenckeschiue van viff stuckenn unde eyn pannele mydt enen troch welffte“. (Hvad er en „troch welffte“). — I samtidige Dokumenter gjengives Snedkere paa Latin ved *sculptores* (Billedhuggere — Billedskærere).

At der saaledes kun nævnes „Snedkere" i Danmark, synes at tyde paa, at Møbelhaandværkerne først optræde her paa et forholdsvis sent Tidspunkt, og dette bekræftes fuldstændigt ad anden Vej. Medens vi saaledes langt tidligere træffe t. Ex. baade Bødkere og Tømmermænd i Kjøbenhavn, blive Snedkerne først nævnte i det 16de Aarhundrede, og medens der 1510 i Fortegnelsen over Byens vaabenføre Mandskab findes 20 Tømmermænd, er der kun 5 Snedkere. Alle betydeligere Snedkerarbejder indførtes utvivlsomt fra Udlandet, ti man synes at maatte gaa ud fra, at Snedkerne vare sjældne Fugle, hvad der mærkeligt bekræftes ved, hvad der berettes fra Aarhus 1512, at *Jacob Snedker*, som lovede 2 Mk. i Borgerskab, endvidere paa Tro, Love og Ære tilsagde, at han ikke vilde flytte bort uden i Mindelighed („i mynne"). Ja 18 Aar senere hedder det sammesteds fra, at *Knud Snedker* „har lovet at komme her igjen inden Tirsdag Aften og forlige sig („tale mynde"), fordi han foer ulovlig fra Byen". Man holdt fast paa de Snedkere, man havde, og Forholdet illustreres fortræffeligt ved Bestemmelsen i de lybske Kistemageres Skraa (1508) om, at den Kistemagersvend, der drog til Danmark og der arbejdede paa sin Profession, ikke skulde anses for værdig til at blive Mester i Lübeck. Man vilde ingen Konkurrence have fra Danmark, og det synes, som om Bestræbelserne fuldstændigt lykkedes.

Selvfølgelig var her Snedkere i Danmark, vi have set det ovenfor baade for Kjøbenhavns og Aarhus Vedkommende, og vi kunne tilføje, at Dronning Kristine 1508 betaler en Snedker i Odense 2 Gylden 2 Mk. og 1 Sk. for forskjelligt „Snittkewerck", ligesom 1511 *Gottke Snittkere* sammesteds faar 10 Sk. 2 Hvide for 16 Blusstager (d. e. Fakler) til hendes Søns, Prins Franciscus' Jordefærd. Men deres Virksomhed har næppe haft stort at betyde, hvad man formentlig kan se af Indledningen til de kjøbenhavnske Snedkeres Skraa af 1554. I denne udtaler Borgermester og Raad, „at nu paa nogle Aar have Snedkerne her udi Staden ofte været hos os her paa vort Raadhus og sig haardeligen for os beklaget, hvorledes at dennem baade af Indvaanere og Udenlandske skete meget forkort mod deres Embede og Haandværk". Hvad den udenlandske Konkurrence angaar, da have vi hørt om den ovenfor, og hvad den indenlandske angaar, da er det først og

fremmest naturligt, at Kjøbenhavns Indbyggere have søgt at hjælpe sig selv ved Husflid, men dernæst kan det tænkes, at Haandværkerne paa „de gode Mænds Gaarde" (d. v. s. Adelens Gaarde) have gjort Møbler, som Adelen førte ind i Byen. At Adelen holdt Haandværkere paa sine Gaarde, er sikkert, og endelig kan det være muligt, at der fra de ophævede Klostre er udgaaet konkurrerende Haandværkere. Der findes kirkelige Møbler fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, paa hvilke Præster nævnes som dem, der have forfærdiget dem. Hvad de kjøbenhavnske Snedkere bad om, var, at Konkurrencen maatte blive holdt nede, og at de maatte faa én Lavsvedtægt. Det Sidste fik de den 20de Juli 1554, og i den hedder det med Hensyn til deres anden Bøn Konkurrencen, at „ingen Fremmed, som hid kommer, maa sælge eller føre noget Snedkerværk Snedkerne til Skade synderligen Stettiner Skiver, Kuntor, Tresor med noget andet Snedkerværk uden i Herredage og om Høsten, dog med saa Skjel, at Snedkerne her i Byen have lige saa godt fal, saa vel gjort og for saadant Kjøb, som Fremmede ville sælge saadant beredt Arbejde for", Som man ser, er Borgermester og Raad ikke meget imødekommende mod Snedkerne; efter at have søgt „paa nogle Aar", opnaaede de kun meget Lidt. Der er ligesom en Tvivl tilstede om, hvor vidt de virkelig kunne præstere saa godt Arbejde som Udlandet, og derfor begrænses Forbudet mod den udenlandske Indførsel saa stærkt. — Store Værksteder kjendte man ikke til, ingen Mester maatte arbejde „stærkere end selv fjerde". Mesterstykket bestod i „en Skive med to Skuflader, et Tresor og en Fodkiste."

Den saaledes omtalte Lavsskraa bekræftedes 1576 i alle Ord og Punkter, og heraf tør man utvivlsomt slutte, at Forholdene ikke havde forandret sig synderligt i de mellemliggende Aar. Snedkerindustrien stod vedvarende ikke højt her i Landet, og vil Nogen hertil bemærke, at paa den Tid byggede jo Frederik II bl. A. Kronborg Slot, hvortil der brugtes meget Snedkerarbejde, ja saa er Spørgsmaalet, om de her anvendte Snedkere have været danske, og til Oplysning herom skulle vi efter *F. R. Friis* meddele nogle Fakta. Den, der væsentlig forestod Slottets Snedkerarbejde, var *Jesper Snedker*, som skrev sine Kvitteringer paa Plattysk, og som synes i høj Grad at faa Svende fra Udlandet. En

Lambert Pandemager af „Seyeberch" (muligvis Segeberg) indfører 1578 5 Svende hos ham, og strax efter sendes Drejeren *Løf Geridsen* til Nederlandene efter nye Svende til Kongens Tjeneste, og han antog 6. Karakteristisk er det ogsaa, at da Lensmanden, under hvem Arbejdet paa Kronborg foregik, i September 1585 foreslaar Frederik II at afskedige Snedkerne, da Dagen nu kortes og Arbejdet i Kirken er godt fremrykket, er Kongen ikke af samme Mening. Han vil, at de skulle vedblive at arbejde, idet han befrygter, at „dersom de Snedkere og Billedsnidere, som nu ere der udi Bestilling og Tjeneste, blive aftakkede, skulle de eller deres Lige paa Foraaret ikke saa vel være ved Haanden at bekomme". De vilde da muligvis have forladt Danmark.

At i alt Fald de fremragende Arbejdere vare fra Udlandet, kan yderligere ses af Navnene paa nogle af de Billedsnidere, som arbejdede paa Kronborg. 1580 hedder det saaledes, at der er handlet med Billedsnider *Berent Skotte von Rostock* at skulle forarbejde 40 Stykker Snedkerværk udi Billeder af hans eget Vognskud efter den Patron, som Jesper Snedker havde overantvordet ham, og Berent Skotte leverer nu efterhaanden alt det udskaarne Panelværk, som anbragtes i Loftet paa den store Sal. 1586 faa Billedsniderne *Henrik Könnemann* og *Albrit Gysse* Betaling for 26 runde Piller med Forsiring oven og neden, som de havde udskaaret i Kirken paa Kronborg, samt for 12 Oxehoveder og 6 „Schortoess"[1], som de havde udskaaret og indsat i 21 Paneler, ogsaa i Kirken, og 1588 nævnes *Hans Gantzow*, der bl. A. faar Betaling for to Hjortehoveder, han havde skaaret.

Disse Navne ere utvivlsomt alle fremmede, og man faar Indtrykket af, at Danmark endnu ikke var noget blivende Sted for den Art Haandværkere; de kom, naar Arbejdet kaldte dem, for derpaa at forsvinde igjen. Claus Berg og Brüggemann havde, som det synes, ingen Skoler dannet. *Claus Berg* blev fra Lübeck kaldt til Odense af Dronning Kristine omtr. 1500 og udførte her en Altertavle til Graabrødrekirken i denne By (nu er den i Vor Frue Kirke sammesteds). Denne adelige Kunstner (Tegner) satte Bo i Odense, men det vides ikke, om hans tolv Svende, der paa fornem

[1] F. R. Friis forklarer dette Ord som en Fordrejelse af fransk: *cartouche*, der bl. A. betyder en sirlig Indfatning om Portrætter og lign.

Vis „ginge udi Silkeklæder“, og som under hans Vejledning skar Altertavlen, ere blevne her i Landet. Tidens Uro (Kristiern II's Forjagelse, Reformationens Indførelse o. s. v.) har næppe begunstiget mange store Arbejders Udførelse, og karakteristisk er det, at den virkelig store Billedskærer *Hans Brüggemann*, saa vidt det kan oplyses, er død (før 1547) i Nød og Fattigdom. Han skal være født i Husum, og mellem hans Arbejder er det fortrinligste en Altertavle, paa hvilken han arbejdede fra 1514 til 1521, til Bordesholms Klosterkirke; nu er den i Slesvig Domkirke. Claus Berg kom fra Tyskland og er synlig paavirket af Lucas Cranach. Hans Brüggemann uddannedes formentlig i Nederlandene og Tyskland og har uomtvisteligt lært meget af Albrecht Dürers Træsnit. De vare begge dygtige, men da i Aarhundredets Midte den unge Flensborger *Melchior Lorichs* havde vist Anlæg „zu dem mahlen und *schneiden*“, sendtes han af Kristian III udenlands for at lære „im Niederlande und andern orthen“. Man hører Intet om Undervisning her hjemme og det skjønt Husum ikke ligger langt fra Flensborg. Hans Brüggemann har næppe dannet nogen Skole, men det skal herved ikke forties, at man ved at antage dette, bereder sig en Vanskelighed overfor Forklaringen af Slesvigs senere, som det synes, endog store Rigdom paa udskaarne Kister og Skabe. Man fortæller, at hele Skibsladninger af dem bleve for snart en Menneskealder siden sendte til England; de opkjøbtes af hamburgske Kjøbmænd, og endnu er der ikke faa tilbage. Paa Udstillingen ses et saa smukt Exemplar som det paa næste Side afbildede Skab (Katal. Nr. 1925), inden i hvilket Aaret 1583 er indbrændt. Det her nævnte Faktum er af Betydning, men derfor er det næppe absolut nødvendigt at sætte det i Forbindelse med Brüggemann; allerede før ham var der jo *Sculptores* (som udførte Snitværk) i Flensborg, og ogsaa efter ham kunne da saadanne tænkes uden Forbindelse med ham. Traditionen er ofte tilbøjelig til at misbruge store Navne. Vi mangle endnu tilstrækkelige Oplysninger til paa rette Maade at bedømme Forholdet.

Ovenfor er det væsentlig kun Udlændinge og Udlændinges Arbejder, vi have hørt om, men nu dages det. Frederik II's Byggeforetagender vare betydelige, men endnu betydeligere vare Kristian IV's. De indkaldte Arbejdere fandt saa godt som stedse-

varende Sysselsættelse, de bosætte sig her, og lidt efter lidt voxe danske Arbejdere op til deres Jævnbyrdige. Billedsnider *Otto Stats von Lüneburg*, der synes at have taget Bolig i Malmø, leverer i Aarrækken fra 1607 til 1619 Arbejde baade til Frederiksborg og Rosenborg, men samtidig gjøres der store Bestillinger f. Ex. hos Abel Schröder i Næstved og Klaus Lauridsen i Kolding. Hvad *Abel Schröder* angaar, da leverer han betydelige Arbejder til Frederiksborg i Aarene strax efter 1600, og her er det Mærkelige, at Arbejdet udføres af ham i Næstved, ti 1603 beordres der Vogne til at føre det fra Næstved til Roskilde, hvor det foreløbig opbevares i et af Domkirkens Kapeller. I April 1604 er han død, ti da kontraheres der med hans Enke, men derfor uddør hans Navn ikke; en yngre Billedskærer *Abel Schröder* (den Ældres Søn eller Sønnesøn?), der ogsaa er bosat i Næstved, udfører i Aarene fra 1660 til 1665 fire saa betydelige Arbejder som Altertavlen og Prædikestolen i Holmens Kirke i Kjøbenhavn og til Kirkerne i Næstved Prædikestolen i St. Peders Kirke og Altertavlen i St. Mortens Kirke. Her er, som det synes, en til Næstved knyttet Billedskærerslægt, og den ovenfor nævnte *Claus Lauridsen* i Kolding har muligvis dannet en Skole. Han omtales i Aarene fra 1608 til 1614, og den udskaarne Altertavle i Jannerup Kirke i Thy er mærket: „*Peder Jenssøn* Bildsnider Colding Anno 1648". Vi have altsaa her en yngre Billedskærer fra samme By.

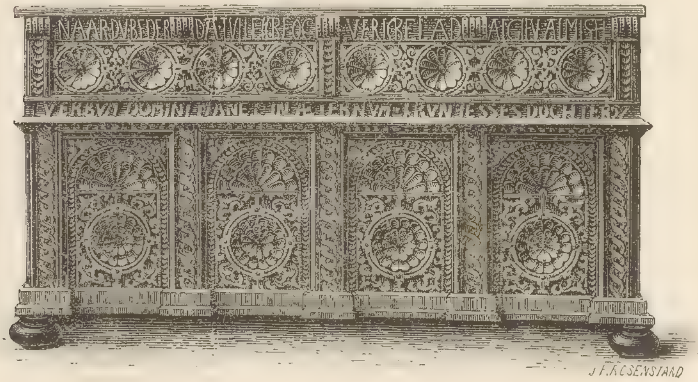
Der er absolut en ikke ringe Fremgang at spore. Rundt omkring i Provinserne er der talrige Snedkere, hvad man bl. A. kan se af Eske Broks Dagbøger; han nævner saadanne baade i Aarhus, Viborg og Randers, og hvad de kjøbenhavnske angaar, kan det mærkes, at de i 1622, da de i Anledning af Kristian IV's Forordning mod de gamle Lav søge Stadfæstelse paa en ny Skraa, tale om, at der ved Prøverne skulde gjøres „en ridzing (d. er Tegning) paa it stöcke arbeid". Nu træffe vi ogsaa en lang Række Hofsnedkere, saasom *Gregers Greus* († 1616), *Villum Mohr*, *Hans Jørgen Dill*, *Anton Meiding*, *Bertel Møller*, *Henrik Balche* (Bestalling af 1649), *Hans Balche* (Bestalling af 1658) o. s. v. Forholdene vare derfor dog paa ingen Maade storartede. I Snedkernes Skraa af 1653 hedder det endnu, at Ingen maa arbejde mere end selv fjerde; men herfra tør det dog antages, at Hofsnedkerne have

dannet en Undtagelse. 1658 og 1661 indskærper den suveræne Konge, at alle fremmede Snedkersvende, som komme hertil, skulle melde sig for Hofsnedkeren og forhøre, om han „till woris arbeids fornødenhed“ har Brug for dem; først derefter maa de henvende sig andensteds. Oplysende om de smaa Forhold er det ogsaa, at da den Bygning, der rummer det store kongelige Bibliotek, i 1669 skal udstyres indvendig, afsluttes en Kontrakt med Kjøbenhavns *hele* Snedkerlav. Peter Wichmand, Antoni Majer, Niels Jensen og Jockum Wals love „paa samtlige Mesternes i Snedkerlavets Vegne strax at begynde med det Arbejde paa Biblioteket, nemlig: Loftet under at beklæde og Væggene rundt omkring i lige Maade af de Bræder, som os dertil bliver leveret, saa at samme Beklædning bliver smuk afhøvlet og for Enderne net sammenstødte“.

Som man heraf ser, var Sondringen mellem Møbelsnedkere og Bygningssnedkere ikke kjendt den Gang, en Snedker arbejdede i begge Fag; men derimod synes det, som om Billedskærerne, efter først at have været Eet med Snedkerne, have slaaet sig op til at nævnes som en særlig Gren af Professionen; nogle mellem Kjøbenhavns Snedkermestere og Svende i 1654 vedtagne Artikler begynde saaledes: „Naar en Svend, enten han er *Bildthuger* eller *Snedker*, hid til Byen ankommer o. s. v.“. Dette synes at tyde paa, at de nævnte Haandværkeres Dygtighed er stegen. Det er ikke enhver Snedker, der nu kan levere „Snitværk“, og hermed ere vi formentlig naaede til et Vendepunkt i den danske Snedkerindustri, hvorved vi her ville blive staaende. Forskjellen mellem den bevidste og ubevidste Kunst har gjort sig gjældende.

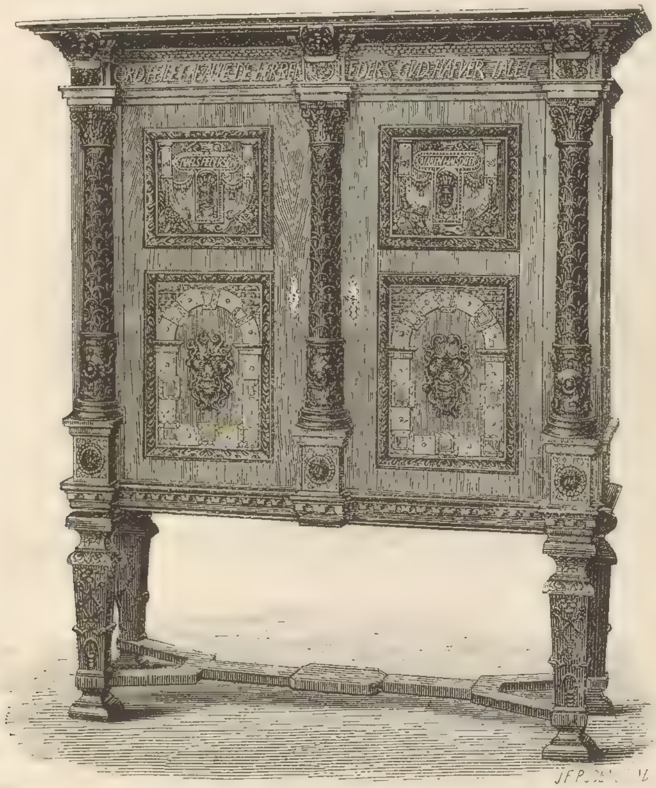
Efter den saaledes givne Udsigt over den danske Snedkerindustris Udvikling vil det formentlig være indlysende, at der er stor Betænkelighed ved udenvidere at anse de her i Landet opbevarede gamle Møbler for danske, og at Møblerne i Udstillingens første Halvdel selvfølgelig rammes af den samme Tvivl. Derfor tør det imidlertid ikke nægtes, at nogle af dem kunne være gjorte her og med de to omstaaende afbildede er det muligvis Tilfældet. Som man vil se, er der ingen figurlige Fremstillinger paa dem, deres Ornamenter ere jævne og ligefremme, og der findes danske Inskriptioner paa dem. Paa det første af dem, der ikke er en Kiste,

saaledes som Udstillingens Katalog siger (Nr. 366) men et Skab (Buffet) med to Skuffer over, læses (med Initialer): „*Naar Du beder da tvile icke oc ver icke lad at give Almise. — Verbum Domini manet in æternum. Trun Jessesdochter. 57*“ og paa Skabet, ligeledes med Initialer (Katal. Nr. 367): „*Der hafver icke it Ord feilet af alle de Herren Eders Gud hafver talet for Eder. Josvæ* 23“, samt (paa Skabsdørene): „*Niels Pedersøn*“ og „*Maren Hansdatter.*“ At dette Skab, der skriver sig fra Frederiksborg-Kanten. er dansk, synes utvivlsomt, og det er derfor heldigt at vide, at der kun er restaureret meget lidt paa det, idet væsentlig kun Foden er tilsat. Anderledes stiller det sig med den ovenfor saakaldte Buffet, der gjør Indtryk af oprindelig at have været noget

Andet, end den nu er, men hvilket er det næppe muligt nu at udgranske. Den skriver sig fra Nord-Slesvig og er her medtaget for dens karakteristiske Ornamentering. Den er formentlig fra 1657, og Skabet er vist nok fra omtrent samme Tid. Endnu skal her bemærkes, at naar Inskriptionernes gudelige Karakter kunde vække Formodning om, at Møblerne oprindelig vare gjorte til kirkeligt Brug, er dette næppe antageligt. Datiden var meget rundhaandet med lignende Inskriptioner (jfr. ovfr. Side 16), hvad tydeligt oplyses af andre Møbler paa Udstillingen. Kisten Nr. 170 har Indskriften: Min Hobi (!) og Liid til Gud Altidt. 1627“; paa Kisten Nr. 186 læses: „Anke Peter[s] Dachter (!). Si Deus pro nobis qvis contra

nos. Anno Domini 1619“ og paa Kisten Nr. 212: „Er Gud med os, hvo kand wer mod os.“ Exemplerne ere valgte mellem Møblerne med i alt Fald tildels danske Indskrifter, men hermed ere de saaledes udstyrede Møbler ogsaa væsentlig udtømte. — Paa den nordiske Udstilling i 1872 var der utvivlsomt ogsaa et dansk Skab, nemlig det fra 1590 med Brahernes og Gjøernes Vaaben, som er afbildet i „Illustreret Tidende“ for 1871—72 Nr. 631.

Endnu skal her kun gjøres nogle spredte Bemærkninger. I Oktober 1664 gjorde Hofsnedker *Hans Balche* „en Stok af Pæretræ med Elfenben paa Enderne til Prinsessernes *Troktafel*“ [1], og søger man nu Oplysning om, hvad et Troktafel er, ser man, at

[1] Trok er formentlig det tyske *Trog*, paa Dansk Trug.

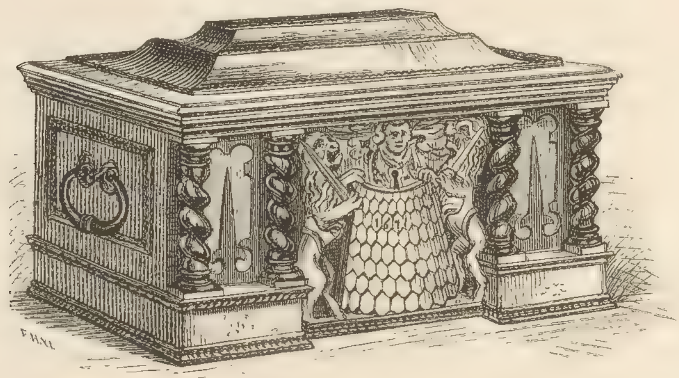
det fuldstændigt er et Nutidens Billard; saadanne har man altsaa kjendt den Gang, og man har tillige haft et andet Spil, det saakaldte *Pilken-* eller *Pirkentafel*, hvorved forstaas (efter Moth), „en lang, smal firkantet Kiste, hvori i Midten et langt, smalt firkantet Bord bestrøet med Sand, hvorpaa man skyder runde og flade Kobberbrikker lige frem: hvo der kommer længst med sin Brikke paa Bordet, uden at den falder i Kisten, den vinder". Tiden holdt af at spille, og Brædtspil vare meget almindelige. Allerede i Kæmpeviserne nævnes Tavleborde og Vortavl; 1492 fandtes i en jernbunden Kiste paa Kokkedal i Jylland „III Skaff-Tafle" (d. e. Skakbrædter) og imellem Mogens Gyldenstjernes Gods 1563 i Malmø nævnes et „Skafftafl", et Brædt til at lege „Skaktaffl" paa samt et „wortaffl" og et Hus til „wortaffl". Vartavl eller Vortavl er utvivlsomt et Tærningspil og har oprindeligt heddet Varp- eller Vorptavl (i Forbindelse med det oldnordiske Verbum *verpa*, at kaste). 1653 bestaar de kjøbenhavnske Snedkeres Mesterstykke i at gjøre „en vdtrocken skiffve och et bretspill"; 1671 gjør *Hans Balche* til Dronningen et Fyrretræs Dambrædt, „welches solte laxiret werden"; „laxiret werden" betyder vel her „lakeres". Og hermed ville vi tage Afsked med Møblerne fra „Kristian IV's Tid." Efter Enevoldsmagtens Indførelse (1660) udvikler der sig en langt større Pragt end tidligere kjendt, Tiden skifter Karakter, Alt fornyes og moderniseres. Renæssancen viger for Rokokoen, saaledes som *Pontoppidan* udmaler det: „Istedenfor de gammeldags Skabe og Skrin, som nu vare ganske utaalelige i en Stue, maa haves enten kinesiske eller andre kostbare lakerte Skatoller med Spejlglas i Dørene, derhos saakaldte Kommoder under hvert Spejl, forgyldte, indlagte eller lakerede. Videre adskillige smaa Marmorborde paa forgyldte Løvefødder, Kanapeer, Taburetter og Stole, som ikke kunde faas subtile nok, paa det de ikke skulle vare for længe, og om end saa var, bestode de dog ej mange Aar for Magten af den herskende Mode, hvilken bør adlydes fremfor nogen Lov". Disse Møbler haaber jeg en anden Gang at komme til enkeltvis at omtale ligesom Snedkernes hele Lavsliv; her skal det endnu kun oplyses, at Ordet Skatol kommer af det latinske *scatula*, en Æske.

VII.

Naar man træder ind i Udstillingen, ses midt i Vestibulen en stor Opstilling med en rig Samling af Lavsgjenstande; her er bl. A. baade Faner, Velkomster og Lader. Selv et flygtigt Øjekast gjør det klart, at man ikke her staar overfor en Række Kunstgjenstande, og paa Udstillingens Tærskel bliver det ligesom lydelig udtalt, at et af dens Formaal er at vække Interesse for svundne Tiders Liv. De døde Gjenstande skulle ligesom paany fremmane det Liv, de have spillet en Rolle i, og lade Beskueren ane dets Betydning. Her gjælder det særlig Livet i Haandværkslavene, og Fanerne, Velkomsterne og Laderne fortælle da om ved udenlandsk Paavirkning uddannede, ofte barokke Ceremonier og om et gjennem disse Ceremonier sammenknyttet Broderskab, der strakte sig over baade Indland og Udland.

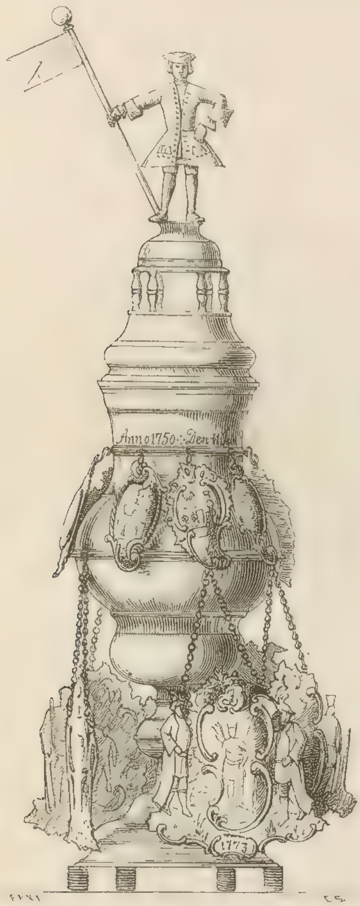
Der laa for Udenforstaaende et hemmelighedsfuldt Slør over Lavene, som disse kun ugjærne saa løftet; Smedelavet i Aarhus holder 1611 Dom over sin Oldermand, fordi han havde udtaget Lavets Bog og ladet Fremmede se dets Rettighed. Han havde aabnet Lavets Skrin eller Lade for en Fremmed og derved ligesom profaneret en symbolsk Handling; ti naar Ladens Laag aabnedes, herskede Zünften, da var Lavet eller, som det ogsaa hed, „Amtet“ tilstede i sin hele Majestæt; „for aaben Lade“ eller „vor offner Lade“, ti den udenlandske Indflydelse var udelukkende tysk, førtes Klager, afhørtes Vidner, optoges Svende m. m., og et Ukvemsord for aaben Lade var særlig strafskyldigt. Laden var et i Ære holdt Stykke, som oftest et kunstfærdig udarbejdet Skrin, saaledes som det f. Ex. ses af de kjøbenhavnske Bundtmageres paa næste Side afbildede Lade fra 1671 (Katal. Nr. 2165, 1/4 Størrelse). Aabne vi den, finde vi tre Protokoller i den,

men kun ved een af dem skulle vi dvæle, „*Der Gesellen schwartzes Buch*“, der er begyndt 1662, og hvori, som det hedder, de skulle opskrives, „die Ihre Ehre und Treu hinten ansetzen“, og da navnlig de, der bleve befundne i „Bönhaszerey“ eller havde „mit Bönhaszen Gemeinschaft“. En Bønhas er en i vedkommende Profession Oplært, der ernærer sig af den uden at være berettiget hertil efter Lavsreglerne. Lavssamfundet har, som man ser, sine Grænser. Det var kun de til at drive samme Næring Monopoliserede, som rakte hinanden Haanden i det.

Lavene ejede andre Inventariestykker end Laden. 1588 modtog en ny Oldermand for Smedelavet i Aarhus foruden Laden Lavets „Feder oc Bøsse“, Lavets Tromme og 6 Drikkekar (Skaale). Dette er i al Tarvelighed, men navnlig Drikkekarrene voxede i baade Antal og Størrelse, og Kjøbenhavns Lygtemagere ejede 1688 foruden et Straffebæger paa en Pot og 8 Skjænkekander, Alt af Tin, endnu en Velkomst (ogsaa af Tin), der vejede 10 Skaalpund, ja 1788 havde Blikkenslagersvendene i Kjøbenhavn paa en Velkomst af Tin 123 Sølvskilte, og af dem lode de sig gjøre en Sølv-Velkomst, der vejede 178 Lod. Nedenfor er afbildet to Velkomste, af hvilke den ene, den, der er behængt med Skilte (Katal. Nr. 2157; 1/5 Størrelse), tilhører Tobakspindersvendenes Forening og den anden Hustømrernes (Katal. Nr. 2146; 1/5 Størrelse). Den første er kun en tarvelig Tinpokal fra 1750, men den anden

en smuk Sølvpokal fra 1727, og derfor er den her vist uden sine over 40 Skilte og Medaljer, med hvilke den vejer i Alt 9 Pd. 10 Kv., alene vejer den 265 Lod. Øverst paa begge Velkomster staa to Figurer, og efter Sigende skulle disse ikke betegne bestemte

Personer, men muligvis forholder dette sig dog anderledes. I den katolske Tid vilde det være Lavets Helgen, der saaledes fremstilledes — Lavssamfundene stod den Gang i nær Forbindelse med Kirken — men senere blev det naturligvis en verdslig Person. Paa Skomagervelkomster ses saaledes en paa eet Ben staaende Figur,

der forestiller en Skomagersvend fra Königsberg, *Hans von Sagen,* der, skjøndt saaret i sit ene Ben, stred saa tappert i et Slag under de tyske Riddere, at han af Kejseren blev adlet. Med Hensyn til Figuren paa Tømrernes Pokal, har jeg dog ingen Gisning; han

bæres af 6 med forskjelligt Tømrerværktøj udrustede mindre Figurer og er muligvis kun en Tømmersvend i Højtidsdragt; men skulde Figuren paa Tobakspindernes Velkomst mon ikke være Franskmanden *Jean Nicot,* der 1560 bragte Tobaksplanten til sit Fødeland? paa et af dens Skilte læses: „Nicoten Fransk Gesand

som fik den første Tobak af Hollænderne ano 1560". Hans Navn er foreviget i Nikotinen.

Selvfølgelig var det umuligt, at en større Kreds, som Regel yngre Mænd, kunde være sammen, uden at Morskaben blev dyrket ved Siden af de officielle Forretninger. Da Smedene i Aarhus 1611 dømte deres Oldermand, maatte han bøde 1/2 Tønde Øl, og lignende Bøder gik Lavenes Straffe i Regelen altid ud paa. Lygtemagernes Straffebæger paa en Pot bekræfter det, og at man havde stor Interesse for i Drik øvede Bedrifter, ses af følgende i

en Lavsprotokol gjorte Optegnelse fra 1613; der staar: „14 Dag for pinds Dag drak gamell Jens Guldsmed 3 Mands Beger ud med tør Mund". I Begyndelsen af hvert Kvartal holdtes Lavssamling, og Munterheden i disse Kvartalsmøder blev ikke sjælden temmelig støjende. Skjænkekanderne vare fyldte, der tappedes godt, og Bægerne gik flittigt rundt.

Men hvorledes saa en Skjænkekande ud? Derom oplyses vi ved ovenstaaende Afbildning (1/6 Størrelse), der efter en Indskrift paa Kanden viser „*Der Feinen Filtmacher Gesellen iher Schench Kanne*

1772“. Den er af Messing, og at Kjøbenhavns Filtmagere ere Nutidens Hattemagere, ser man deraf, at de to paa Kanden afbildede Løver holde en Hat mellem sig. Tilvenstre læses: „Elter-leyte: Jost lydersen, Bendix Olesn“ (sic) og tilhøjre: „Schaffernahme: Claus Stam, Bent Mallemg“. En anden Skjænkekande, der er næsten

100 Aar ældre, ejes af Kjøbenhavns Hustømrere; den er af Tin og med to Haner, men den er ikke paa Udstillingen. Her ses dermod følgende ganske mærkelige Kobberpokal, som har tilhørt Smedelavet i Næstved (Katal. Nr. 441; 1/4 Størrelse). Dens oprindelige

Inskriptioner tyde ikke paa noget Lavsmæssigt; paa Pokalen staar: Thue recht vnd fürchte Got. acht es nicht wer dich verspot", og paa Laaget: „Got regier mein Hertz, mach reine Gedanken" (de paa Foden staaende Bogstaver ses her bort fra, da de formentlig Intet betyde), men løfte vi Laaget op, er der paa dets Kant indridset: „*Hans von Weita Kopfer Knab Anno 1640*". Disse Ords Mening er imidlertid dunkel, ti skal Kopferknabe betyde en Dreng i Kobbersmedelære, er det paa den anden Side næppe muligt, at en saadan har kunnet foræret Pokalen til Lavet. Det er først

de udlærte Drenge, der ved deres Optagelse i Lavet til Minde herom give dette Noget, i Regelen et Skilt med deres Navn (tysk: Schild), som hænges paa Velkomsten, ved hvilken Lejlighed de selvfølgelig ikke betegnes som Drenge, og dernæst er en saadan Pokal en for stor Gave for en Enkelt, 1668 var der fem om at foræere de Aarhus Smede en Velkomst af Tin, der kostede 4 Rd. Hvad Ordene betyde, maa derfor staa hen. Her komme vi endnu til ovenstaaende Tinkande ($^1/_4$ Størrelse), „*Aller ehrlichen Rad- und Stel-Macher Gesellen Fecksier Kanne d. 21 April Anno 1748.*", der tydeligt viser, at de kjøbenhavnske Hjul- og Karetmagere have været

lystige Folk. Der har sikkert lydt stormende Latter, naar En uden at agte paa Kandens øverste gjennembrudte Stykke har villet drikke af den og derved har overspildt sig, og denne Spøg er utvivlsomt navnlig bleven dreven med de ny optagne Svende. Endte Kvartalsmødet saaledes ofte lidt vildt, er Vildskaben dog først kommen lidt efter lidt, ti Begyndelsen var rolig og alvorlig, saaledes som vi skulle se af nedenstaaende Meddelelse om, hvorledes et Kvartalsmøde i alt Væsentlig gik for sig i Kjøbenhavns Snedkerlav 1737.

Laden aabnedes, Forsamlingen bødes velkommen, selvfølgelig paa Tysk, Lavsartiklerne og et kongeligt Reglement oplæstes, og derefter kom Turen til den sorte Bog, som ogsaa oplæstes; nu skete der „Omfrag“ (Umfrage), d. v. s. der spurgtes rundt, om Nogen havde Noget at forebringe eller klage, og derpaa indsamledes de skyldige Tidepenge, der som bekjendt brugtes til at understøtte Lavets Syge og Trængende med. Det var Mødets alvorlige Begyndelse, men allerede nu skimter Lystigheden frem, ti nu skulle de udlærte Drenge „behøvles, d. v. s. undergaa en Ceremoni, der skulde gjøre dem værdige til at regnes for Svende. De Mestere, der havde Udlærte at løsgive, begjærede, at de maatte blive behøvlede, og nu traadte 4 Personer frem, en *Pfaff*, to *Pathen* og en *Glöckner*, Ceremonien havde forsaavidt kirkeligt Tilsnit, og Pfaff begyndte:

> In Nahmen dass (!) hoch- und weitberühmten Tischler-Kunst
> Tritt ich herfür, also mit Gunst!
> Also mit Gunst jede und alle,
> Auf dass meine Rede recht erschalle,
> Semtlige Meister und Gesellen insgemein
> Und alle, die hier versammelt sein.
> Ich bitte, sie wollen sich en wenig niedersetzen
> Und mit ein Trunch Bier oder Wein ergetzen.

Saaledes gaar det videre med en bred Ordstrøm, og i Indledningen siger han endnu:

> Ich werde meine Rede in drei Theile geben:
> Das Erste soll sein von Handwerkssachen,
> Das Andre von die 5 Säulen,
> Das Dritte von die Wanderschafft.

Herefter faar hver af de Fungerende et Glas Vin, og den Ordførende gaar nu videre. Snedkerprofessionen berømmes som

den første i Verden, de 5 Søjleordener gjennemgaaes, og saa beskrives Vandrelivets lokkende Frihed:

> Ich bettelte das Brod von ein Dorf zu den andern.
> Ich war frisch und wohl gemuth,
> Ich hatte weder Roch noch Hut.

Hermed er Talen til Ende, og Behøvlingen begynder. Den Udlærte bliver lagt paa en Høvlebænk, medens en Harlekin gjør Krumspring, Klokkeren fremtager det fornødne Træværktøj, som den, der skal behøvles, i Regelen selv har forfærdiget, og *Pfaff* bruger det nu, lempeligt eller voldsomt, som han har Lyst til, under pudsige Indfald og de Tilstedeværendes Latter. Er dette tilende, holde Fadderne (*Pathen*) et Retholt over Drengens Hoved, og han maa nu springe i Højden under det for Mester, Mesters Kone, for alle smukke Piger o. s. v., som det befales ham, hvorpaa endelig *Pfaff*, idet han holder Retholtet ned under hans Hage, spørger ham om hans Navn. Har han sagt det, siger Pfaff: „Bis nun hast Du geheisst N. N. unter die Bank, jetzt sollst Du heissen N. N. ober die Bank", og samtidig giver han ham et Ørefigen med den Tilføjelse, at det skulde han endnu taale af ham, men herefter af Ingen. Hermed er Behøvlingen forbi, og nu komme Ørtengesellerne (Krosvendene) med Velkomsten, hvoraf den Unge drikkes til, idet han samtidig erholder en skreven eller trykt „*Handwerksgewohnheit*", om hvorledes han efter Lavsskik har at forholde sig, tiltale og svare, naar han søger Arbejde, er paa Rejser o. s. v., og dette var haardt nødvendigt, ti der var Meget at lære. Blot det første Tempo ved Tildrikningen, Aftagelsen af Velkomstens Laag, krævede i Almindelighed følgende Tale: „Also mit Gunst und Erlaubniss, dass ich meine Hand an den Ehrbaren Handwerkstafel aufhebe; also mit Gunst und Erlaubniss, dass ich dem Ehrbaren Wilkommen sein Haupt entblössen lassen mag." — Efter Højtideligheden begyndte det egentlige Gilde.

Paa lignende Maade gik det til i saa godt som alle andre Lav, hvad vi dog ikke her skulle komme ind paa. Blot skal med Hensyn til Glarmesterne i Kjøbenhavn mindes om, at de, som det synes, ingen Lade havde, hvorfor Zünften indledede ved, at en af Oldgesellerne klappede i Bordet med Regimentet, den paa næste Side afbildede Sølvstav (Katal. Nr. 2151, 1/9 St.) med en Mængde

vedhængende Skilte, Mønter og Medaljer. Efter Tildrikningen kom der stoppede, med Baand omvundne Piber frem, som bødes de unge Svende, og Lavet havde derfor Brug for Tobakstallerkener; en saadan ses da ogsaa paa Udstillingen og er afbildet her nedenfor (Katal. Nr. 2153, 1/4 St.), Den er af Messing, og skjøndt den er fra en saa sen Tid som 1825, staar der dog en tysk Inskription paa den: „*Anno 1825 haben sammtliche Gesellen diesen Tobacksteller gestiftet*". Man skulde tro, at de fleste Svende vare tyske, men af det samlede Antal (21) vare 16 „von Kopenhagen". Midt paa Tallerkenen ses *St. Lukas*, der fra gammel Tid har været Glarmesternes Helgen. — Den paa næste Side længst tilvenstre afbildede Lavsknippel

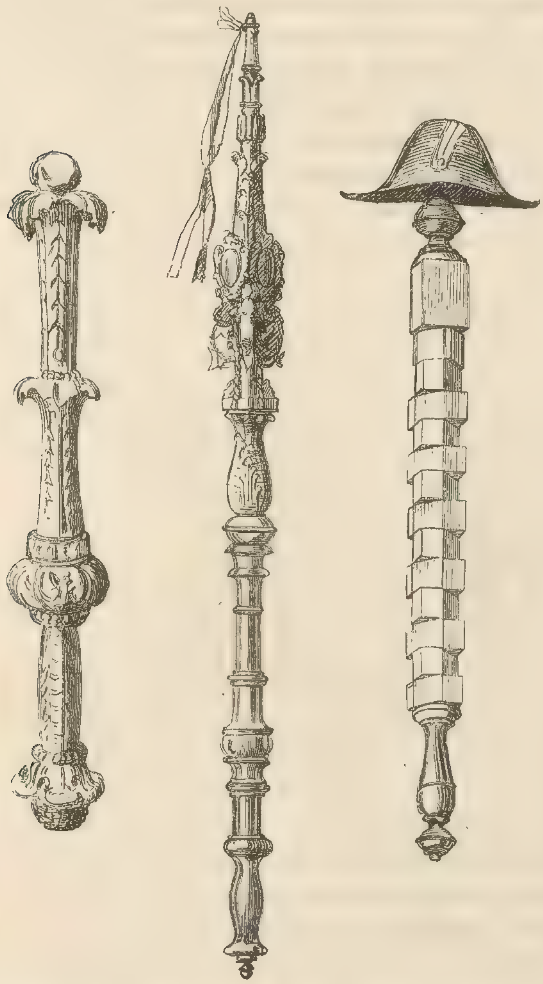

fra 1704 (Katal. Nr. 1915, 1/7 St.), der har tilhørt Slagterlavet i Tønder, har muligvis været benyttet paa samme Maade som Glarmesternes Regimente. Knippelen er udskaaren i Træ og ender foroven i et Dødningehoved.

I Regelen holdt Lavene med deres Ceremonier sig indenfor Herbergets Vægge, men undertiden kom de offentlig frem, og da skete det med flyvende Faner og klingende Spil. Det fandt Sted ved f. Ex. Skiltflytning, d. v. s. naar Lavet flyttede med alt sit Tilbehør, ligesom naar det deltog i Optog til Ære for vigtige

Begivenheder. I første Henseende er Snedkerlavets storartede Procession i 1770, der er særlig beskreven, noget vistnok Enestaa-

ende, og i sidstnævnte Henseende skulle vi minde om Optoget i Anledning af daværende Kronprins Frederiks Bryllup med Prinsesse Charlotte af Meklenburg-Strelitz. Fredag den 2. Juli 1841

Kl. 7 Efterm. drog 41 Haandværkslav og Korporationer ud fra Exercerpladsen for at bringe Brudeparret deres Hilsen, og ethvert Lav var ordnet saaledes: først kom en Svend med Lavets Fane, derpaa Oldgesellerne med Skafferstokkene, saa en Svend med Lavets Velkomst og derpaa nogle Svende med Lavets øvrige Insignier, saa samtlige Svende, Lavets Oldermand og Bisiddere samt tilsidst Lavsmesterne. Murerne gik efter gammel Skik med Skjødskind og dragne Kaarder. Det er utvivlsomt sidste Gang, at denne Lavenes gammeldags Pragt udfoldedes, kort før Næringslovens Emanation (1857) havde man i Sinde at henvende sig til Frederik VII i et lignende Optog for om muligt at afværge Lovens Udkomst, men Tanken blev ikke gjennemført.

Selvfølgelig var der endnu Meget, som det kunde være fristende at omtale, ti Lavenes Liv er indholdsrigt og interessant[1], og der var Forskjelligt at fortælle alene om deres Embedsmænd, der have en saa stor Mængde Navne: Oldermand, Stolsbrødre og Bisiddere, Oldgesel, Krofader og Ørtengeseller, Ladesvend, Skjænker, Skaffer o. s. v., men her kan kun gjøres en enkelt Antydning. En Skaffer er i Almindelighed den, der ved større Sammenkomster har Opsigt med Mad og Drikke, men Lavenes Skaffere betød i Regelen noget mere. 1403 paalægges det uenige Bagersvende i Kjøbenhavn at henvende sig til Skafferen, først naar han ikke kan forlige dem, bringes Sagen for Oldermanden, og senere synes Skafferne ofte at være identiske med senere Tiders Oldgeseller. Det er derfor ganske naturligt, at de have haft særlige Udmærkelsestegn, Skafferstokke, som ovenfor omtaltes, og til Oplysning om disse ses paa forrige Side to saadanne, den ene tilhører Hattemagersvende-Foreningen og den anden Smede- og Maskinarbejder-Foreningen; den første (Katal. Nr. 2172, $^1/_7$ St.) er fra 1796, men den sidste (Katal. Nr. 2196, $^1/_7$ St.) er vistnok fra Midten af det 17de Aarhundrede.

Danmark og da navnlig Kjøbenhavn var mægtigt greben af Tysklands Lavsvæsen. Fra gammel Tid blev Landets Haandværksstand rekruteret derfra, og endnu 1861 er der udstedt tyske

[1] Om Bogtrykkernes Postulation og Deposits har jeg meddelt en Række Oplysninger i *Skand. Bogtrykker-Tid.* 1874, S. 71 flg. og i *Nær og Fjærn* 1874, Nr. 98, ligesom om „Dansk Haandværksliv" i *Nær og Fjærn* 1874 Nr. 80 og 81.

Svendebreve i Kjøbenhavn. En saadan Trofasthed har da ogsaa baaret sin Frugt, Kjøbenhavn har spillet en Rolle i Tysklands Lavsvæsen; en nærmere Omtale heraf ligger imidlertid udenfor dette Skrifts Grænser, her skal endnu kun til Slutning nævnes, at det i alt Fald i een Redaktion af de tyske Stenhuggeres Rejsegrusz hedder: „Wo sind die drei ältesten Plätze der Steinhauer?“ og Svaret lyder: „Heidelberg, Magdeburg, Kopenhagen“!

VIII.

Som det vil være almindelig bekjendt, lukkes Udstillingen imorgen [1], efter at have staaet aaben i noget over 3 Maaneder og efter i den Tid at have været besøgt af vistnok snarere over end under 150,000 Mennesker. Som Følge af dette store Besøg er der ingen Tvivl om, at Danmarks første kunstindustrielle Udstilling har øvet Indflydelse paa mange Tanker og Forestillinger, og det vil derfor næppe være uden Interesse til Afsked at kaste et samlende Blik ud over den for at se, hvad den har ydet.

Udstillingen har givet et rigt og fyldigt Billede af det danske Kulturliv igjennem tre Aarhundreder. Den har ført os fra det 16de Aarhundredes jernbundne Kister og hele tarvelige Udstyr til det 19de Aarhundredes bronceforgyldte Kandelabre, fra det 17de Aarhundredes rigt udskaarne, men altid i deres ydre Former retliniede Skabe til Paryktidens snørklede og svejfede Chatoller og Kommoder og fra jævnt Stentøj og Lertøj til skinnende Glas og pragtfuldt Porcellæn. Hine Tider kjendte dog fuldt saa vel som Nutiden til baade Pragt og Rigdom, men den fremtraadte paa en massivere og tungere Maade end vi nu bryde os om. Udstillingen viser os, at det 16de og 17de Aarhundrede slet ikke kjendte til store Spejle og kun lidet til Drikkekar af Glas, hvad der simpelthen forklares deraf, at Glasblæsningen den Gang var en sjælden Kunst, og da det først 1688 blev opfundet at *støbe* Spejlglas, er det naturligt, at de blæste Spejle kun kunde faa en begrænset Størrelse. Hine Tider kjendte ogsaa kun lidet til løse Stole, man nøjedes med de umageligere Kister og Bænke, og end-

[1] Det er Søndag den 19de Oktober 1879.

nu 1634 synes Knive og Gafler selv i Kongens Hus ikke at have været Rekvisiter, som enhver Gjæst forsynedes med; ved et kongeligt Taffel i det nævnte Aar omtales det, at de laa i Bunke hos en af Hofembedsmændene, der altsaa uddelte dem, om Nogen rekvirerede dem. Men Civilisationen og Luxusen steg efterhaanden. Fiskebensskjørternes og Parykkernes Tid var en yderlig forfinet Tid, og Udstillingen viser det bl. A. i de udstillede pragtfulde Dragter, i en stor Samling Balsombøsser og Lugtedaaser og i en Del Sølvlegetøj. Tidens Smag for det Bizare og Vredne træder os stærkt imøde, men ogsaa den forsvinder; ved dette Aarhundredes Begyndelse møde vi de for det franske Kejserdømmes Tid ejendommelige, ganske vist naturligere, men ofte kjedelige Linier, der forgjæves bestræbe sig for at ligne Antiken.

Udstillingen er rig og god, den har Billeder og Møbler, Vaaben og Drikkekar, Smykker og Dragter, Lintøj og Kjøkkenredskaber at fremvise, men er der noget ejendommeligt Dansk ved den? Kunde den ikke ligesaa godt være fremkommen i f. Ex. Tyskland som i Danmark? Faar med andre Ord Besøgeren Indtryk af, at det, han ser, er dansk og kun dansk? Der var selvfølgelig en vis Tilfredsstillelse ved at kunne besvare dette Spørgsmaal bekræftende, men at gjøre dette er umuligt, i bekræftende Retning gaar kun Udstillingens, om vi saa tør sige, negative Begyndelse og i Modsætning hertil positive Slutning. Hvad den negative Begyndelse angaar, da bestaar den deri, at Udstillingen saa godt som ingen kirkelig Kunst har at opvise. Et Par Røgelsekar og nogle i Træ udskaarne Figurer ere næsten Alt, hvad der er, og den paa næste Side afbildede Bispefigur (Katal. Nr. 9) er vistnok et af Udstillingens ældste Stykker. Paa lignende Udstillinger i Udlandet vrimler det næsten med Altertavler, Monstranshuse, Helgenskrin, Messehageler o. s. v.; men hos os er det næppe muligt at udstille slige Ting i nogen større Udstrækning, Reformationens Iver for at udrydde alt papistisk Væsen lod dem forsvinde. Fortidens kirkelige Pragt gik til Grunde, og Protestantismen gav ikke Kirkerne nogen ny rig Udstyrelse. Her staa vi altsaa ved Noget, der karakteriserer Udstillingen som ejendommelig for os, men hvor Meget maatte man i kulturhistorisk Henseende ikke ønske, at det var anderledes? Ved denne negative Egenskab skulle vi derfor

ikke dvæle, det gjælder om at finde de positive, hvis der er saadanne.

Udstillingen har, vil da muligvis En bemærke, en Række Billeder af Mænd og Kvinder, der udelukkende tilhøre Danmark, Kristian IV, Leonora Kristine, Niels Juel, Fr. Rostgaard o. s. v. Men for det Første er det aldeles tilfældigt, hvor mange eller hvor faa Billeder den Besøgende kjender, og dernæst ligner et saadant ydre Kjendetegn meget Paaskriften: *Dette skal være Troja.* Noget

Andet var, om der af Portrætsamlingen kunde udfindes en dansk Type, men dette er, saavidt jeg ser, næppe muligt, skjøndt det er blevet sagt, at den danske Herremandsstand, der sikkert er i Majoritet, i Udstillingens Galleri fremtraadte med et særlig brutalt Ydre. Ganske vist er der noget Brutalt ved at se f. Ex. Erik Rosenkrands paa det Billede ligesom mønstre sine tre Hustruer (Katal. Nr. 342), og der kan findes brutale Træk hos baade Gehejmeraader og Admiraler, men til Gjengjæld kan der peges paa saa fine Fysiognomier som dem, vi se hos f. Ex. den lærde Holger Rosenkrands

(Katal. Nr. 142) og Kristen Thomesen Sehested (Nr. 350). Skulde der slaas nogen Type fast, vilde det blive en trivelig og velnæret Skikkelse, hvis Ansigtstræk ikke røbe dybe aandelige Interesser, men nok Lyst til et muntert Lag ved et vel besat Bord. Udstillingens store Samling Drikkekruse giver i saa Henseende en Oplysning. — Vende vi os nu fra Portrætterne til Udstillingens øvrige Gjenstande, ere vi i en lignende Forlegenhed. Det er sikkert, at der mellem dem findes ikke faa Ting, som ere gjorte her i Landet, men selv paa mange af disse finde vi fremmede Navne. Uhret Nr. 2093 bærer saaledes Indskriften: „*David Caillatte. Copenhague*", og ere Møblerne, Dragterne, Smykkerne o. s. v. ikke direkte indførte fra Udlandet, hvad sikkert for en stor Del er Tilfældet, ere de Efterligninger af udenlandske Mønstre. Dette er Hovedindtrykket, og heri vilde der ikke ske nogen Forandring, om Udstilstillingen istedenfor det wienske Fortepiano (Katal. Nr. 1159), en saakaldet Pyramide, havde een eller flere „Pyramider" at opvise fra *Uldahl* († 1820) og Harper fra *Marstrand* († 1829), eller om man i det Hele foretog en Række lignende Smaaforandringer. Som tidligere fremhævet minde Skabene fra Kristian IV's Tid om Nederlandene, Metalfadene om Tyskland og Fajancerne om Delft, Dragterne og Møblerne i Rokokotiden minde om Frankrig, og det Samme gjør Hds. kgl. Højhed Arveprinsessens Bordopsats. Overalt støde vi paa andensteds fra kjendte Mønstre, og den saakaldte „kunstneriske" Sy- og Broderemani, som herskede ved Overgangen fra forrige til dette Aarhundrede, og som Udstillingen saa fyldigt oplyser (se f. Ex. Katal. Nr. 1187 [1] og følgende Numre) har sikkert ogsaa haft sit udenlandske Forbillede, saa vist som de enkelte af *Lahde* og *Flindt*, tegnede Smaaportrætter der findes paa Udstillingen, have deres Forbillede i de af Franskmanden *Chrestien*, „*inventeur du physionotrace*", i en særlig Maner udførte Kobberstik. — Efter gode Forberedelser under Frederik II tog en dansk Kunstindustri Tilløb til at udvikle sig under Kristian IV, men Tidernes Ugunst stansede den, og en senere iværksat Fabrikindustri blev som kunstig opretholdt uden væsentlig Betydning.

[1] Nr. 1187 er to paa Silke syede landskabelige Billeder fra 1787 og 1789 af Frk. *Cathrine Marie Müller*, der 1790 blev Medlem af Akademiet paa „to Hoveder efter Rafael, syede i raderet Maner".

Nej, ønsker man et nationalt Indtryk, kan det formentlig kun findes i *Landbostandens* Afdeling, som vi ovenfor hentydede til, da vi nævnte Udstillingens positive Slutning. Ved Verdensudstillingen i Wien 1873 vilde *Jacob Falke* søge at samle de hos Landbostanden over hele Verden udbredte Lerkar, vævede og syede Sager, Smykker og udskaarne Gjenstande i Gruppen „*die nationale Hausindustrie*“, og han havde i den Anledning skrevet et instruktivt Program for denne Gruppe, hvori han bl. A. fremhævede, at man formentlig i disse Gjenstande vilde finde interessante Motiver fra længst forsvundne Tider og Stilarter; Nutidens Kunstindustri, haabede han, vilde herved kunne beriges med nye Impulser. Det fra gammel Tid Nedarvede skulde fremdrages. Hans Hensigt blev imidlertid ikke forstaaet, Gruppen blev noget Andet og Ringere, end han havde tænkt, Forsøget mislykkedes, men den gjorte Bestræbelse undlod derfor ikke at bære Frugt. Rundtomkring har man faaet Øjet op for, at her var Noget at gjøre, og exempelvis kan det fremhæves, at *Kunstindustrimuseet i Kristiania*, der har en særlig Afdeling for norsk Folkeindustri, i disse Dage har udgivet 20 fotografiske Blade, der vise en Del karakteristiske Smykker, ligesom en Række interessante syede og udskaarne Sager. Her er Noget at sammenligne vor egen Folkeindustris Frembringelser med, ti Udstillingen har vist, at vi virkelig have saadanne, og heri ligger vistnok dens største Overraskelse. Interiørerne, Dragterne, Broderierne, de udskaarne Mangletræer o. m. m. er nyt Altsammen, og nu, da dette Stof er draget frem, vil det sikkert efterhaanden blive bearbejdet og studeret. Det er en ny Videnskab, som her viser sig, og som vil have stor kulturhistorisk Interesse, selv om den ikke skulde blive af nogen gjennemgribende Betydning for Kunstindustriens Udvikling; men i ethvert Tilfælde er det glædeligt, at en stor Del af Udstillingens Gjenstande i den her nævnte Afdeling med stor Offerberedvillighed ere skjænkede til et vordende Museum for den danske Landbostands Historie. At det er kommet hertil, er ubetinget Udstillingens Fortjeneste, men den har flere ved Siden af den.

For det første tør man vistnok gaa ud fra, at det store Publikum ved Udstillingen har faaet Øjet op for den Betydning og Interesse, der kan knytte sig til mange Gjenstande, som det

tidligere betragtede som ligegyldige. Mangt og Meget vil vistnok blive bevaret, som uden Udstillingen vilde være gaaet tilgrunde. Den rette Samlervirksomhed er bleven støttet. Men dernæst er der i forskjellige Kredse vakt en Bevægelse, som ubetinget, sent eller tidligt, vil komme vor Kunstindustri til Nytte. I Morgentimerne, før Udstillingen aabnedes for det store Publikum, er der i vid Udstrækning blevet tegnet og malet i den, Ornamenter ere kopierede, Mønstre aftegnede og Skitser gjorte af en Mængde forskjellige Ting, ikke at tale om, hvad Fotografien har udrettet. Her er udført et betydeligt Arbejde, og dette Arbejde vil ikke blive uden Frugt. Danmarks Industri har, som vi ovenfor have seet, ikke tidligere kjendt en saadan Udvikling, at den har kunnet hævde nogen selvstændig Stilling, hævde sig som dansk, og det maa muligvis i Tider, da Forbindelserne vare vanskelige og Udviklingen langsom og begrænset, betragtes som en Mangel ved den; ti den Gang kunde nationale Ejendommeligheder gjøre sig gjældende. Nu derimod stiller Sagen sig anderledes. En fremtidig dansk Kunstindustri, der forhaabentlig vil blive af Betydning, vil næppe kunne hævde sig som dansk paa Grund af nationale Særkjender; dertil er det komparative Studium vistnok for vidt fremskredet; den maa formentlig udvikle sig saaledes, at dens Frembringelser i Henseende baade til kunstnerisk Tegning og Teknik kunne staa ved Siden af det Bedste, som andensteds præsteres i samme Retning. Dette er Maalet i Nutiden, og derfor var det utvivlsomt et Fejlgreb, naar Tyskland under og strax efter Krigen med Frankrig talte saa meget om en ny *germanisk* Kunstindustri, der skulde opstaa, og som paa alle Maader skulde være forskjellig fra den franske, hvis Formynderskab skulde afkastes. Den franske Kunstindustri vil ikke kunne knuses af et stiliseret germanisk „Væsen", hvad det saa end kaldes, men kun af en i Tyskland paa et universelt Grundlag naturlig opvoxende Kunstindustri, der i alle Maader kan maale sig med den franske, og dette synes ogsaa nu erkjendt; men at se den rette Vej er ikke det samme som at naa Maalet, mellem disse to Stadier er der altid et Spring, og skal det Første føre til det Andet, kan det i Regelen kun ske ved strængt Arbejde. For Danmarks Vedkommende tør Udstillingen utvivlsomt betragtes som et Skridt frem paa den rette Vej

dog et paa Udstillingen udførte Arbejde som en Borgen for, at man ihærdig vil stræbe videre.

Udstillingen lukkes imidlertid — men forhaabentlig kun for efter nogen Tids Forløb at blive afløst af en Samling udsøgte, mønstergyldige Gjenstande, der kunne støtte og hjælpe det begyndte Arbejde. Den Bygning, der har huset den nordiske Udstilling i 1872 og den kunstindustrielle Udstilling i 1879, vil sikkert som Industriforeningens Ejendom komme til at huse et *dansk kunstindustrielt Museum.* Interessen for et saadant er uimodsigelig bleven vakt, og naar det en Gang staar i fuld og nyttig Virksomhed, vil det sikkert ikke blive glemt, at det væsentlig er blevet skabt paa Grundlag af den i Sommeren 1879 afholdte kunstindustrielle Udstilling, og at denne er fremkommen, skyldes igjen Foreningerne *Fremtiden* og *Industriforeningen i Kjøbenhavn.* Til dem maa Takken rettes.

Tidligere er udkommet af:

C. NYROP:

Christian Sørensen. Et Industribillede. 1869. 35 S. 8vo (Georg Chr. Ursins Efterfølger).

Bidrag til den danske Boghandels Historie, I—II, 1870. 325+320 S. 8vo (Den Gyldendalske Boghandel).

Skandinavisk Bogtrykker-Tidende, II—VI, 1871—1875. 4to (Imm. Rée).

Vilhelm Christesen. Et Industribillede. 1871. 64 S. 8vo.

Bidrag til den danske Industris Historie. 1873. 387 S. 8vo (Georg Chr. Ursins Efterfølger).

Den nordiske Industri- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1872. Statistisk-historiske Meddelelser. 1874. 140 S. 8vo (Industriforeningen i Kjøbenhavn).

Johan Adam Schwartz. En Udsigt over hans og Firmaet J. G. Schwartz & Søn's Virksomhed og Betydning. Et Industribillede. 1875. 28 S. 8vo.

Meddelelser fra Industriens Omraade. 1876. 330 S. 8vo (Den Gyldendalske Boghandel).

Om Kunstindustri og kunstindustrielle Museer. 1877. 80 S. 8vo (Den Gyldendalske Boghandel).

Dansk Jern. 1877. 40 S. 8vo.

Strandmøllen. Aktstykker til Oplysning om den danske Papirfabrikation med Strandmøllen som Midtpunkt. 1878. XXXIV +317 S. 8vo.

Den danske Porcellænsfabrikations Tilbliven. En industrihistorisk Studie. 1878. 58 S. 8vo

Etudes sur l'industrie danoise. 1878. 31 S. 8vo.

Danmarks Glasindustri indtil 1750. Med nogle Bemærkninger om Ruder, Drikkekar o. lign. Gjenstande, før Glasset trængte igjennem. 1879. 91 S. 8vo.

Danmarks Industri- og Haandværkerforeninger. Nogle Oplysninger til Brug ved Dannelsen af en Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk. 1879. 49 S. 8vo (Industriforeningen i Kjøbenhavn).

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.